

**Soccer as a Ritual of Equality and Brotherhood:
"The Hand of God" – Divine or Diabolical?**
**An Anthropological Analysis of the
Mythos Surrounding Maradona**

Alireza Hassanzadeh*

Mansur Moradi**

Abstract

Diego Armando Maradona, the Argentinian football star, is a prominent contemporary figure whose role in modern sports has attained a significant mythological dimension. Maradona's legendary status positions him as one of the most iconic athletes of the modern era. The myth surrounding Maradona is not solely based on his extraordinary skill and influence on the football field, but also on his actions both before and after matches. He represents a powerful symbol of national identity within the socio-historical context of Argentina, while simultaneously embodying a transnational identity in relation to post-colonial discourses, club football, and the global nature of the sport. Maradona's persona thus transcends local, national, and global identity levels, uniting them in a complex interrelationship. Soccer, as an area of study, has become increasingly significant within the subfield of the anthropology of sport. Anthropological analyses of football explore its social and identity-shaping roles, examining the myths that emerge from the sport. Contemporary folklore and associated myths are crucial in shaping urban culture, influencing diverse groups such as youth, women, and local

* Associate Professor, Department of Anthropology, Anthropology Research Institute, Cultural Heritage and Tourism Research Institute, Tehran, Iran (Corresponding Author), a.hasanzadeh@richt.ir

** Assistant Professor, Department of Anthropology, Anthropology Research Institute, Cultural Heritage and Tourism Research Institute, Tehran, Iran, m.moradi@richt.ir

Date received: 22/09/2024, Date of acceptance: 04/11/2024

communities, by constructing compelling narratives around various forms of identity. Maradona, in particular, stands as a figure who successfully crafted modern myths within the world of football. Through soccer, he facilitated a form of equality and fraternity at the level of existential *communitas*. This article examines Maradona's mythos through an anthropological lens, focusing on the discursive structures that underpin it within the context of Argentina's contemporary history. It draws on the theoretical contributions of scholars such as Christian Bromberger, Richard Giulianotti, and Victor Turner, employing J.P. Gee's discourse analysis methodology. The findings of this study offer insight into the sociopolitical and cultural functions of football in Iran, particularly in relation to how the sport intersects with broader political and social movements—movements to which Maradona was intricately linked.

Keywords: Diego Armando Maradona, Mythos, Subversion of Dominant Narratives, Anti-Structural Liminality, Ritual of Equality.

Introduction

One of the most iconic figures in modern sports, who has taken on a powerful mythical dimension, is Diego Armando Maradona, the legendary Argentine footballer. His mythological status as a football player is so significant that he can be considered one of the most legendary athletes of the contemporary and modern era. The mythic aspects of Maradona's character represent not just his extraordinary skills on the football field but also his roles in both pre-game and post-game contexts. Maradona stands as a symbol of national identity within the fabric of Argentina's modern history and culture. Simultaneously, he embodies a transnational identity, linking with postcolonial discourses, club football, and the global dimensions of the sport. Maradona does not only represent three layers of identity—local, national, and global—but also interconnects these levels. Today, in the subfield of sports anthropology, football studies hold an important and distinct position, focusing on the social and identity-related roles of the game and analyzing its myths.

Research Question and Hypothesis

This study examines the cultural, social, and political context in which the myth of Maradona emerges (Blanchard 2008). As Derrida (Meindl 1996:8) suggests, the metaphysics embedded in Maradona's mythological narratives forms a central

aspect of this study's approach and methodology (Blanchard 2008). In anthropological literature, this is referred to as context (ibid). Myths, including personality myths, are considered context-dependent (Magoulick 2022). For this purpose, Maradona's life over different periods is studied, while simultaneously reviewing the political and social history of those periods to understand the myth of Maradona (ibid). This context is analyzed through discourse analysis (ibid). In this discourse analysis, not only history and text are treated as contextual elements, but also popular culture and football fandom are analyzed through Bakhtinian and Turnerian lenses (ibid). Studying modern and contemporary popular culture, especially through films and digital media, offers additional insight into the mythic dimensions of Maradona's persona. This article seeks to answer the following main question:

How have the sporting, social, and political contexts contributed to the emergence of the Maradona myth, and how has this influence shaped Maradona's anti-structural actions?

The subsidiary question of this article is to what extent football fan culture has been influenced by Maradona's personality myth, and whether Maradona's liminal actions across the domains of game, pre-game, and post-game have fostered a sustainable anti-structural community and a ritual of equality (and fraternity) among fans.

In the classification of world myths, personality myth (Bahrami 2020) is recognized as an important category of myths (Bond 2019; Thompson 1955; Reynolds 1994).

Materials and Methods

This article employs James Paul Gee's (Gee 2011a, 2011b) discourse analysis methodology. According to Gee's approach (Gee 2011a:38), discourse has several characteristics: (1) it can be a combination of multiple discourses; (2) discourses can overlap; (3) they evolve within interpretive cycles; (4) new discourses emerge and old ones fade; (5) discourses coexist in harmony or conflict; (6) they contain meta-narratives; (7) combinations of discourses create hybrid discourses; and (8) they are numerous.

Discussion and Result

Unlike the classical definition of myth, which refers to creation stories (Behar 2018), modern myths are associated with constructing grand narratives, such as nationality (Ball 2021:6). Maradona's mythic status, due to his creation of global narratives like the "Hand of God" and his embodiment of a mythic personality, has powerful dimensions. He became a part of Argentina's national identity. This mythic personality can be understood through several distinctive traits. On one hand, as noted, he symbolizes rebellion and defiance against dominant narratives and power structures.

Maradona's liminality and anti-structural character position him in opposition to prevailing narratives within domains like sports and politics.

Conclusion

As observed in classical models of liminality, there is a profound link between the experience of poverty, anti-structuralism, and liminal actions—an association identified by Turner, Francis, and Gandhi (Turner 2009: 133). The characteristic and function of liminality, akin to carnival-like expressions and its associated identity element, is equality and egalitarianism. Maradona's lived experience of deprivation and inequality connected him to the liminal and anti-structural world of football, where the stages of play (pre-game, game, and post-game) and fandom transformed him into a symbol of liminal and rebellious action. Thus, liminality became part of Maradona's lived experience, shaped by values such as egalitarianism and anti-structuralism. His childhood, adolescence, and youth are marked by resistance to dominant structures, symbolized by encounters with countries like the United States and the United Kingdom, which imposed bitter experiences on Argentines—first, through the U.S. support of Argentina's military regime (1976–1983), and second, through the British occupation of the Malvinas/Falkland Islands.

Moreover, Maradona belongs to the poetic school of football in South America, characterized by spontaneity, emotional fervor, and a counter-position to result-driven play. Just as Latin America reinterpreted the Western realist novel into magical realism, so too did countries like Brazil, Argentina, and Uruguay transform this Anglo-Germanic sport from a purely rational game into a poetic and performative spectacle.

Bibliography

- Alabarcas, P., & Graciela, R. M. (1999). *Football and fatherland: The crisis of national representation in Argentinian soccer*. In: Gerry, P, T Finn and Richard Ciulianotti (eds.) *Football Culture: Local Cotest, Global Cisions*. London: Routledge, Frank Cass Publisher, pp. 118-133.
- Alegi, Peter (2004) *Laduma: Soccer, Politics ad Society in South Africa*, Scottsville: University of KwaZulu-Natal.
- Alegi, Peter (2010) *African Soccerscapes, How a Continent Changed the World's Game*, USA: Ohio University Center for International Studies, Ohio Univesity Press.
- Amirian, D (1387), *Stray shrapnel*, Tehran: Shahed Publication. [In persian]
- Andes, Linda (1998) *Growing Up Punk: Meaning and Commitment Careers in a Contemporary Youth Subculture*. In: Jonathan, S, Epstein (ed.) *Youth Culture, Identity i a Postmodern World*, Malden, Ma: Blachwell, pp. 212-231.
- Archetti, Edurado, P. (1999) *Masculiities: Football, Palo and Tango in Argentina*, New York, Oxfors: Berg.
- Al-Arian, A. (Ed.). (2022). *Football in the Middle East: State, Society, and the Beautiful Game*. Oxford University Press.
- Armstrong, G. (1999) *football culture and identity*, UK: Palgrave Macmillan.
- Armstrong, G. (2003). *Football hooligans: knowing the score*, Berg Publisher.
- Armstrong, G. And Richard Giulianotti (2004) *Drama, Field and Metaphors: An Introduction to Fottbal*. In: Gary Armstrong and Richard Giulianotti (eds.) *Footbal in Africa, Coflict, Conciliation and Community*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp 1-27.
- Bahar, Mehrdad. (2017). *A research in Iranian mythology*, Tehran: Agah Publication. [In persian]
- Bahrami, Ali Asghar, (2019), *Mythology of the Middle East*, Tehran: Roshangara va Motaleaate zanan. [In persian]
- Bahmani, Amir (1382), *A legend called Maradona: the story of the greatest football talent and genius in the world*, Sanandaj: Amir Bahmani. [In persian]
- Bakhtin, Mikhail. M (1981) *The Dialogic Imagination, Four Essays*. Edited by Michael Holquist. Translated by Caryl Emerson and Michael Holquist. USA: The University of Texas Press.
- Bakhtin, Mikhail. M (1984a) *Rabelais and Hits World. Translated by Helene Iswolsky*. USA: Indiaa University Press.
- Bakhtin, Mikhail. M (1984b) *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Translated by C. Emerson, UK: Manchester University Press.
- Bakhtin, Mikhail. M Michael Holquist, Caryl Emerson (1986) *Speech Genres and Other Late Essays*. USA: University of Texas Press.
- Bakhtin, Mikhail. M (2005) *The Grotesque Image of the Body and its Sources*, In: Fraser, Mariam and Monica Greco (eds.) *The Body*, Routledge andnew York: pp. 92-95.
- Balague, G. (2022). *Maradona: The Boy. The Rebel. The God*.

- Balandier, G (1970) *Political Anthropology*. Translated by A. M. S. Smith. New York: Pantheon.
- Ball, Philip (2022). *The Modern Myths: Adventures in the Machinery of the Popular Imagination*. The University Chicago Press.
- Beasley-Murray, Tim (2007) *Mikhail Bakhtin and Walter Benjamin, Experience and Form*. London: Palgrave Macmillan.
- Bermange, Benedict (2022), *The Greatest of their Time Paperback*, Pen & Sword Books.
- Beven, David, (2023) *Modern Myth*, Brill.
- Biranvand, Mehdi (1401), *Maradona: Che Guevara in Football*, Tehran: Imtiaz Publications. [In persian]
- Blanchard, Kendal (1995) *Anthropology of Sport, an Introduction*, USA: Praeger.
- Blanchard, Kendal (1387), *Introduction to Anthropology of Sports*, translated by Alireza Hassanzadeh and Hamidreza Ghorbani, Tehran: Afkar. [In persian]
- Bond, D. S. (2019). *Living myth: Personal meaning as a way of life*. Shambhala Publications.
- Bourdieu, Pierre (1991) *Sport and Social Class*. In: Chandra and Micheal Schudso (eds.), *Rethinking of Popular Culture: Contemporary Perspective in Cultural Studies*. USA: University of California Press, pp. 398-404.
- Bourdieu, Pierre (2001) *How Can One Be a Sports Fan?* In: Simon During (ed.) *The Cultural Studies Reader*. London and New York: Routledge, 99. 427- 440.
- Bownas, J. L. (2017). *Myth of the Modern Hero: Changing Perceptions of Heroism*. Liverpool University Press.
- Brandt, C. And Hertel, F. And Huddleston, S. (2017), *Football fans Rivalry and cooperation*, NY: Routledge.
- Brescia, Pablo and Paz, Mariano (2023), *Diego Maradona: A Socio-Cultural Study*, Taylor & Francis.
- Bromberger, C (1995) "Football as World-View and AS Ritual",. *French Cultural Studies* Vol. 6 No. 18, pp. 293-311.
- Bromberger, C (1998) *A third Half for Iranian Football*. *Le Monde diplomatique*, 64 (April), p. 63.
- Bromberger, C (2010) *Sport, Football and Masculine Identity: The Stadium as a Window onto Gender Construction*. In: Sybille Frank and Silke Steets (eds.) *Stadium Worlds, Football, Space and the Built Environment*. USA and Canada, UK: Routledge, Taylor and Francis, pp. 181-194.
- Bromberger, C (2020) "Football and the authoritarian regime in Iran", *Soccer and Society*, 2020, 21 (6), pp.692-698.
- Brownell, Susan (1995) *Training the Body for China: Sport in the Moral Order of the People's Republic*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Burlamaqui, Luiz (2023), *The Making of a Global FIFA: cold war politics and the rise of João Havelange to the FIFA presidency, 1950–1974*, translated by John Ellis-Guardiola, Berlin, De Gruyter Oldenbourg.
- Burns, J. (1997). *Hand of God: The Life of Diego Maradona*, Bloomsbury.

353 Abstract

- Burns, J. (2011). *Maradona: The Hand of God*. A & C Black.
- Burns, J. (2021). *Maradona: The Hand of God*. Bloomsbury.
- Caioli, L. (2014). *Neymar–2015 Updated Edition: The Making of the World's Greatest New Number 10*. Icon Books Ltd.
- Loland, Sigmund (2017). Normative Theories of Sport, in Caplan, A. L., & Parent, B. (Eds.). (2017). *The Ethics of Sport: essential readings*. Oxford University Press, pp. 6-18.
- Chehabi, H. (1999) *Football*. In: E. Yarshater (ed.) *Encyclopedia Iranica [Online]*. Available on: www.iranicaonline.org.
- Conn, D. (2017). *The Fall of the House of Fifa: How the world of football became corrupt*. Random House.
- Crook, Larry (2005) *Brazilia Music, Northeastern Traditions and The Hearbeat of a Modern Natio*. Vol, 1, Santa Barbara, California: ABC-CLIO.
- Curi, M. (Ed.). (2015). *Soccer in Brazil*. Routledge.
- Da Matta Roberto (1991) *Carival, Rogues, ad Heroes: An Interpretatio of the Brazilian Dilemma*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Dal Lago, Alessandro and Rocco De Biasi (1994) *Italian Football Fans: Culture and Organization*. In: Richard Giulianotti, Norman Bonney and Mike Hepworth (eds.) *Football, Violece and Social Identity*. London: Routledge, pp. 71-86.
- Davie, Grace (1993) *You'll Never Walk Alone, The Anfield Pilgrimage*. In: Ian Reader and Tony Walter (eds.) *Pilgrimage in Popular Culture*. Basingstoke, London: Macmillan, pp. 201-219.
- Delgado, F. (2003) "The Fusing of Sport and Politics: Media Construction of US Versus Iran at France 98". *Journal of Sport and Social Issues* Vol. 27, No. 3, pp. 293-307.
- Duke, V., & Crolley, L. (1996). *Football, nationality and the state*. Routledge.
- Dunn, R. G. (2008). *Identifying consumption: Subjects and objects in consumer society*. Temple University Press.
- Eghtesadinia, S (1401), *The Hand of God*, Tehran: Ney Publication. [In persian]
- Farrell, Thomas, J. (1995) *Introduction: Bakhtin, Liminality and Medieval Literature*. In: Thomas, J. Farrell (ed.) *Bakhtin and Medieval Voices*. USA: Uiversity Press of Florida, pp. 1-14.
- Fava, C. (2021). *The Silenced*. Polaris.
- Finchelstein, F. (2014). *The ideological origins of the dirty war: Fascism, populism, and dictatorship in twentieth century Argentina*. Oxford University Press.
- Finn, Gerry. P. T., and Richard Giulianotti (1998) *Scottish Fans, not Eglsh Hooligans: Scots, Scottishness and Scottish Football*. In: Adam Brown (ed.) *Fanatics!: Power, Identity and Fandom in Football*. NY: Routledge, pp. 189-202.
- Finn, Gerry. P. T., and Richard Giulianotti (2013). *Football culture: local conflicts, global visions*. Routledge.
- Fontes, P. R. R., & de Hollanda, B. B. B. (Eds.). (2014). *The country of football: Politics, culture & the beautiful game in Brazil*. Hurst & Company.

- Fozooni, B. (2004) "Religion, Politics and Class: Conflict and Contestation in the Development of Football in Iran". *Soccer and Society*, Vol. 5, pp. 356-370.
- Free, Marcus and John Hughson (Mary Immaculate Coll, U Limerick, Ireland) (2003) "Settling Accounts with Hooligans: Gender Blindness in Football Supporter Subculture Research". *Men and Masculinities*, Vol. 6, pp 136-155.
- Frosdick, S., Chalmers, J., & Marsh, P. (2013). *Football hooliganism*. Routledge.
- Gakonge, L. (2023). *Diego Maradona's secret chapel in Naples*. EL PAÍS. Available at: <https://english.elpais.com/sports/2023-10-03/diego-maradonas-secret-chapel-in-naples.html>.
- Gardiner, Simon et al. (2006) *Sport Law*. UK: Cavendish Publishing.
- Garland, J., & Rowe, M. (2001). *Racism and anti-racism in football*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Garrido, E. (2021). *Church celebrating 'religion of soccer legend Maradona opens in Mexico*. NBC NEWS. Available at: <https://www.nbcnews.com/news/latino/church-celebrating-religion-soccer-legend-maradona-opens-mexico-rcna1444>
- Gee, J. P. (2010). *How to do discourse analysis: A toolkit: A toolkit*. Routledge.
- Gee, J. P. (2014). *An introduction to discourse analysis: Theory and method*. Routledge.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. USA, New York, NY: Basic Books.
- Gennep, Arnold Van (2004), *The Rite of Passage*, London: Routledge.
- Gerhardt, Marcus (2002) *Sport and Civil Society in Iran*, in Eric Hooglund (ed), *Twenty Years of Islamic Revolution. Political and Social Transition in Iran since 1979*. USA: Syracuse University Press, pp. 36-55
- Gems, Gerald R, and Linda J, Borish, Gertrus Pfister (2008) *Sports in American History: From Colonization to Globalization*. USA: Human Kinetics.
- Gibbons, T. (2014). *English national identity and football fan culture: Who are ya?*. Routledge.
- Giglio, S. S. And Porni, M. W. (2020) *Football and Social Sciences in Brazil*, Springer.
- Giulianotti, R., Bonney, N., Hepworth, M., & Russell, G. W. (1994). *Football, violence and social identity*, Routledge.
- Giulianotti, Richard (1994) *Social Identity and Public Order: Political and Academic Discourses of Football Violence*. In: Richard Giulianotti, N. Bonney and M Hepworth (eds.), *Football, Violence and Social Identity*. London: Routledge, pp. 10-36.
- Giulianotti, Richard (1995a) "Football and the Politics of Carnival". *International Reviewer for the Sociology of Sport*, 30 (2), pp 191-224.
- Giulianotti, Richard (1995b) "Sport, Identity and Globalization: Reflections on Recent Contributions to an Expanding Debate", *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. 30, pp. 440-454.

355 Abstract

- Giulianotti, Richard (1996a) "Back to the Future: an Ethnography of Irlands' Football Fans at 1994 World Cup Fials in the USA", *International Review for the Sociology of Sport*, Vol 31, pp. 324-344.
- Giulianotti, Richard (1996b) *A Sociology of Scottish Football Fan Culture*. Scotland: University of Arberdeen.
- Giulianotti, Richard (2002) "Supporters, Followers, Fans, and Flaneurs: A Taxonomy of Spectator Identities in Worls Football". *Journal of Sport and Social Issues*, Vol. 26, No. 1, pp 25-46.
- Giulianotti, Richard (2005) "Towards a Critical Anthropology of Voice, the Politics andPoets of Popular Culture, Scotland and Football". *Critique of Anthropology*, Vol. 25, pp. 339-359.
- Gluckman, M. (1952) *Rituals of Rebellion in South East Africa*. UK Machester: Manchester University Press.
- Gluckman, M. ([1955] 1973) *The Hudicial Process Among the Baroles of Northern Rhodesia (Zambia)*. Uk: Manchester University Press.
- Gluckman, M. ([1962] 1975) *Les rite de Passage*. In: M. Gluckman (ed.) *Essay on the Ritual of Social Relatios*, Uk: Manchester University Press, pp. 1-52.
- Gluckman, M. (1965) *Politics, Law and Ritual in Tribal Society*. Oxford Basil Blackwell.
- Gluckman, M. (1974) *African Traditional Law in Historical Perspective*. The British Academy, Oxford University Press.
- Gluckman, M. (1984) *Politics, Law and Ritual in Tribal Society*. Oxford Basil Blackwell.
- Gluckman, M. (1991) *Custom and Conflict in Africa: Uk*, Oxford: Blackwell.
- Goethe, Joha Wolfgang Von (1992) *Italian Journey 1786-1788*. Penguin Book.
- Guapo, M. (2022). *On The Threshold*. Conceito Atual.
- Güell Ampuero, C. (2006). *The Failure of Catalanist Opposition to Franco, 1939-1950*, Llibres Capra, Barcelona, Spain.
- Haji Hosseini, Ahmadreza (2018), *Football Legend: Diego Armando Maradona*, Tehran: Fartab. [In persian]
- Hans, A. and Myhre, S (2008) *Youth and Subculture as Creative Force: Creating New Spaces for Radical Youth Work*, Canada: University of Toronto Press.
- Hassanzadeh, Alireza (2013), *Rituality and normativity: An anthropological study of public space, collective rituals and normative orders in Iran from 1848 to 2011*, Amesterdam: Amesterdam University Press.
- Hassanzadeh, Alireza (2012) "Liminality as Normative Disorder: Cultural Anthropological Redefinition of Normative Orders". *International Journal of the Humanities*, Vol. 9, Issue 11. Pp. 205-218.
- Hassanzadeh, Alireza (2014). "The Inter-normativity and Upward Liminality". *The International Journal of Interdisciplinary Cultural Studies*, 8(3), 13.

- Hassanzadeh, Alireza (2018). Visuality of Death in Iran: The Public Image of Iranian Women as the Mirror of Social-Cultural Change. *The International Journal of Interdisciplinary Cultural Studies*, 13(2), 1.
- Hassanzadeh, Alireza (2019). "Iranian women, inside or outside of the stadium? An anthropological study on female representation of national identity in Iran". *Journal of Sociology of Social Institution* (English Article), 5(12): pp. 73-100
- Hassanzadeh, Alireza (1381), *Legend of the Living: Twenty-three Speeches in Anthropological Research: Folk Tales of Iran*, Tehran: Baqeh, Baz. [In persian]
- Hassanzadeh, Alireza (2008), "Football is a dynamic redefinition of Iranian identity", *Cultural Heritage Research Institute letter*, No. 8, pp. 37-52. [In persian]
- Hassanzadeh, Alireza (2016) *Children and world of Legend*, Tehran: Afkar [In persian]
- Hassanzadeh, Alireza (1403 A), *children and fairy tales*, Tehran: Chater Firouze. [In persian]
- Hassanzadeh, Alireza (1403B), *Maradona is on trial: the dream cannot be chained*, Tehran: Rozeneh. [In persian]
- Hassanzadeh, Alireza and Askari Khanqah, Asghar (2012) "Football and Individuality of Cultures." *Social Sciences Letter*, No. 19, pp. 105-124. [In persian]
- Hassanzadeh, Alireza, and Kandahari, Pardis (1383). "Woman, Ritual and Memory", *Nafeh*, No. 20, 53-49. [In persian]
- Hassanzadeh, A., & Karimi, S. (2010). "The Formation of Non-state Normative Orders and the Rituals Pilgrimage". *International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 5(3).
- Hebdige, Dick (2001) *The Function of subculture*. In: *Simo During* (ed.) *The Culture Studies Reader*. London and New York: Routledge, pp. 441-450.
- Heinrich, Arthure (2003) "The 1954 Soccer World Cup and The Federal Republic of Gemany's Self-Discovery". *Americian Behavior Scientist*, Vol. 46, pp. 1491-1505.
- de Hollanda, B. B. B. (2020). *In the land of "football-art": football books, national identity and the building of imagined communities in modern Brazil*. Papeles del CEIC, (1), 2.
- Hughson, John (1998) "Soccer Support and Social Identity: Finding the Thirdspace". *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. 33, No. 4, pp. 403-409.
- Hauser, Michael (2010) *Traditional Inuit Songs from the Thule Area*, Vol. 1, Demark: Museum Tusculanum Press.
- Ingham, Alan, G. And McDonald, Mary C. (2003) *Sport and Community/ Communitas*. In: Ralph C. Wilcox, David L, Andrews, Robert Pitter and Richard L, Irwin (eds.) *Sporting Dystopias: The Marking and Meaning of Urban Sport Culture*. USA: State University of New York Press, pp. 17-34.
- Jacobson, Beth (2003) "The Social Psychology of Creation of a Sport Fan Identity: a Theoretical Review of The Litrature". *Athletic Innside*, Vol. 5, No. 2, pp. 1-14.
- Jensen, J. (1992). *Fandom as Pathology: The Consequences of Characterization*. In *The Adoring Audience: Fan Culture and Popular Media*. Lodon and New York: Routledge. Pp 9-27.

357 Abstract

- Jesor, R., & Jesor, S. L. (1977). *Problem behavior and psychosocial development, A Longitudinal Story of Youth*. New York: Academic Press.
- Jinxia, Dong (2003) *Women, Sport and Society in modern China: Holding up More Than Half the Sky*, UK and USA: Routledge, Frank Cass Publishers.
- Kapadia, Asif (2019), *Diego Maradona*, Production companies: On the Corner.
- Keim, M. (2003). *Nation Building at Play: Sport as a tool for social integration in Post-Apartheid South Africa* (Vol. 4). Meyer & Meyer Verlag.
- Kingston, A, J. (2023). *Football Gods: Pelé, Maradona, Ronaldo & Messi*. Pastor Publishing Ltd.
- Kittleson, R. (2014). *The country of football: soccer and the making of modern Brazil* (Vol. 2). Univ of California Press.
- Koonyaditse, A. (2010). *The politics of South African football*. African Books Collective.
- Koushkie Jahromi, Maryam (2011) *Physical Activities and Sport for Women in Iran*. In: Tansin Ben and Gerturd Pfister and Haiffa Jawad (eds.) *Muslim Women and Sport*. London and New York: Routledge, pp. 109-124.
- Kovač, U. (2022). *The Precarity of Masculinity: Football, Pentecostalism, and Transnational Aspirations in Cameroon*. Berghahn Books.
- Kraba, M. (2010). *The Story has been told*. Xlibris Corporation.
- Kuhn, G. (2011). *Soccer vs. the state: Tackling football and radical politics*. USA, Oakland CA: PM Press.
- Kusturica, Emir (2008), *Maradona*, Production companies: Pentagrama Films.
- Lever, J. (1969). "Soccer: Opium of the Brazilian people". *Trans-action*, Vol. 1,2, pp. 36-43.
- Lever, J. (1983) *Soccer Madness: Brazil's Passion For the World's Most Popular Sport*. Prospect Heights, IL: Waveland Press, INC.
- Lisińska, M. (2019). *Argentine Foreign Policy during the Military Dictatorship, 1976–1983: Between a Nationalist and Pragmatic Approach*. Springer.
- Loland, S. (2004). "Normative Theories of Sport: A Critical Review". *Journal of the Philosophy of Sport*, 31(2), 111–121.
- Macleay, I. (2019). *The Biography of a Manchester United Legend*, OLE.
- Magoulick, M. J. (2022). *The Goddess Myth in Contemporary Literature and Popular Culture: A Feminist Critique*. Univ. Press of Mississippi.
- Maradona, D., & Arcucci, D. (2017). *Touched by God: How We Won the Mexico'86 World Cup*. Penguin.
- Maradona, D., Arcucci, D., & Bialo, E. C. (2011). *Maradona: The autobiography of soccer's greatest and most controversial star*. Skyhorse Publishing Inc..
- Maradona, D., Arcucci, D., & Bialo, E. C. (2005). *El Diego: The Autobiography*. Yellow Jersey Press
- Mason, T. (1995). *Passion of the people?: Football in South America*. Verso.

- Mauss, M. (1998). *Marcel Mauss: a centenary tribute*, James, W and Allen, N. J, (eds.) Berghahn Books.
- Mercau, E. (2019). *The Falklands War: an imperial history*. Cambridge University Press.
- Mookherji, K. (2022). *Jorge Rafael Videla: A Biography of a Controversial Argentine Military Leader*. Prabhat Prakashan.
- Mootz III, F. J., & Taylor, G. H. (Eds.). (2011). *Gadamer and Ricoeur: Critical horizons for contemporary hermeneutics*. A&C Black.
- Nosal, P., Kossakowski, R., & Woźniak, W. (Eds.). (2024). *Football, Fandom and Collective Memory: Global Perspectives*. Taylor & Francis.
- Orton, M. (2023). *The Age of Social and Footballing Revolution 1959–1976*. In *Football and National Identity in Twentieth-Century Argentina: La Nuestra* (pp. 169-207). Cham: Springer International Publishing.
- Orwell, George (2023). *Homage to Catalonia*, E-Kitap Projesi & Cheapest Books.
- Paradiso, E. (2024). *Football, Power, and Politics in Argentina*. Taylor & Francis.
- Pfister, G. (2005). *Women and sport in Iran: Keeping goal in the hijab?*. In I. Hartman and G. Pfister (eds.) *Sport and Women, Social Issues in International Perspective*. London, New York: Routledge, pp. 207-223.
- Reynolds, R. (1994). *Super heroes: A modern mythology*. Univ. Press of Mississippi.
- Roversi, A. (1994). *The birth of the 'Ultras': The rise of football hooliganism in Italy*. In Richard Giulianotti and John Williams (eds.) *Games without frontiers: Football, Identity and Modernity*. Aldershot, England: Arena, Ashgate Publishing, pp 359-380.
- Sahebdoost, Saeed (1400), *Emperor of Football: Rereading the pure football arts of Diego Maradona and his technical comparison with other legends of the football world such as Pele, Messi and others*, Qom: Yadgar Andisheh. [In persian]
- Sampson, Philip (2000), *six Modern Myths challenging Christian faith*, Inter-Varisity.
- Sewpaul, Vishanthie (2009) "On National Identity, Nationalism and Soccer 2010: Should Social Work be Concerned?" *International Social Work*, Vol, 52, NO, 2, pp 143-153.
- Shahabi, Mahmood (2006) *Youth Subcultures in Post Revolution Iran: An Alternative Reading*. In: Pam Nilan and Carles Feixa (eds.) *Global Youth? Hybrid Identities, Plural Worlds*. UK, New York Canada: Routledge, Taylor & Francis, pp. 111-129.
- Solis, Jose. (2019). "Welcome to the Church of Diego Maradona", *America: The Jesuit Review*, Nov. 15, 2019. www.americanmagazine.org/arts-culture/2019/11/15/welcome-church-diego-maradona.
- Squires, D. (2017). *The Illustrated History of Football: Hall of Fame*, Random House.
- Stanford, B. D. And Stanford, G. (1972), *Myth and modern man*, Pocket Books.
- Stankovic, Peter (2004) "Sport and Nationalism and the Shifting Meaning of Soccer in Slovenian". *Europea Journal of Cultural Studies*, Vol. 7, No. 2, pp 237-253.

359 Abstract

- Sugden, J., & Tomlinson, A. (2017). *Football, Corruption and Lies: Revisiting 'Badfellas', the book FIFA tried to ban*. Routledge.
- Szogs, N. (2017). *Football fandom and migration: an ethnography of transnational practices and narratives in Vienna and Istanbul*. Springer.
- Tantam, William (2020), *Ethnography of Football and Masculinities in Jamaica: Letting the Football talk*, Taylor and Francis.
- Tavakli, Bahram (2014), *I'm Diego M*, producer: Javad Norouzbeighi. [In persian]
- Thompson, S. (1955). "Myths and folktales". *The Journal of American Folklore*, 68(270), 482-488.
- Tobin, Jeffrey (2011) *Soccer Conspiracies: Maradona the CIA, and the Popular Culture*. In: Ilan Stavans (ed.) *Futbol*. Santa Barbara, California: Greenwood, ABC-CLIO, pp 37-56.
- Turner, V. W ([1967] 2010) *Symbols in Ndembu Ritual*, In: A. Erickson, Liam Donat Murphy (eds.) *Readings for a History of Anthropological Theory*, Canada: University of Toronto Press, pp. 322-340.
- Turner, V. W (1968) *Myth and Symbol*. In: David, L. Sills (ed.), *International Encyclopedia of The Social Science*, Vol. 10, New York, pp. 576-582.
- Turner, V. W (1972) *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Turner, V. W (1974) *Dramas, Field and Metaphors: Symbolic Action in Human Society*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Turner, V. W (1986) *Dewey, Dilthey and Deama: An Essay in Anthropology of Experience*. In: Victor. W. Turner and Edward M. Bruner (eds.), *The Anthropology of Experience*. USA: University of Illinois, pp 33-44.
- Turner, V. W (1996) *Schism and Continuity in an African Society: A Study of a Ndembu Village Life*. Oxford and Washington, D. C: Berg.
- Turner, V. W (2009) *The Ritual Process, Structure and Anti Structure*. New Brunswick and London: Aldine Transaction.
- Turner, V., Abrahams, R., & Harris, A. (2017). *The ritual process: Structure and anti-structure*. Routledge.
- Wood, D. (2017). *Football and literature in South America*. Routledge.
- Zaretsky, N. (2021). "Argentina Betrayed: Memory, Mourning, and Accountability by Antonius CGM Robben". *Human Rights Quarterly*, 43(2), 394-398.

فوتبال به مثابه آیین برابری و برادری:

«دست خدا»، مقدس یا نامقدس؟

تحلیل انسان‌شناختی اسطوره مارادونا

علیرضا حسن‌زاده*

منصور مرادی**

چکیده

مارادونا نه تنها سه سطح بازنمودی از هویت را در گستره محلی، ملی و فراجاهانی نمایندگی می‌کند، بلکه این سه سطح از هویت را به یکدیگر پیوند می‌زند. مطالعات انسان‌شناختی فوتبال، به بحث درباره نقش اجتماعی و هویتی این بازی می‌پردازد و اسطوره‌های آن را مورد مطالعه قرار می‌دهد. فرهنگ مردمی مدرن و اسطوره‌های مربوط به آن، در خلق روایت‌های جذاب از گونه‌های متفاوت هویت، نقشی مهم در زندگی شهری گروه‌های مختلف چون جوانان، زنان، اجتماعات محلی و غیره بازی می‌کند. مارادونا در سطح آستانگی پایدار، پدید آورنده گونه‌ای از آیین برابری و برادری به کمک فوتبال است. این مقاله، با مطالعه تاریخ معاصر آرژانتین و روایت‌هایی که مارادونا خلق کرده است، به مطالعه ساختار گفتمانی این اسطوره از منظر انسان‌شناختی خواهد پرداخت. آرای اندیشمندان و انسان‌شناسانی چون کریستیان برومبِرْه، ریچارد گیلیونیتی، و ویکتور ترنر در این پژوهش به کار خواهد رفت و روش تحلیل از مطالعه تحلیل گفتمان سود خواهد جست. نتایج این پژوهش با توجه به اهمیت فوتبال در ایران و پیوند گفتمان‌های مختلف

* دانشیار گروه مردم‌شناسی، پژوهشکده مردم‌شناسی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران،
(نویسنده مسئول)، a.hasanzadeh@richt.ir / parishriver@gmail.com

** استادیار گروه مردم‌شناسی، پژوهشکده مردم‌شناسی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران،
m.moradi@richt.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۱۴

موجود در آن با جریان‌های سیاسی و اجتماعی‌ای که دیگو مارادونا نیز به آنها تعلق داشت، می‌تواند روشنگری لازم را به فهم فوتبال و کارکردهای مدرن و معاصر آن در ایران نیز ببخشد.

کلیدواژه‌ها: دیگو آراماندو مارادونا، اسطوره شخصیت، واژگونی روایت، کنش آستانه‌ای، آیین برابری.

۱. مقدمه

با وام ستاندن ایده بازی عمیق از کلیفورد گیرتز (Geertz 1973) آنجا که معتقد است جنگ خروس، جهان مردم بالی را دراماتایز می‌کند، با توجه به شواهد فراوان می‌توان بر این نکته پای فشرده که فوتبال از جمله ورزش‌هایی است که روایتی قدرتمند را در جهان معاصر در جریان زندگی مردم از هویت آنان شکل می‌بخشد. مطالعات انسان‌شناسان ورزش بر تأثیرگذاری عمیق فوتبال در بازتعریف هویت معاصر کشورهایی چون اسکاتلند (Finn and 2005; Giulianotti 1998; برزیل (Da Matta 1991)، آرژانتین (Orton 2023: 80)، اسلونی، (Stakovic 2004) آفریقای جنوبی و غیره تأکید دارد (Alegi 2004, 2010; Keim 2003; Alabarces and Graciela 1999). این بازتعریف حتی به تولد دوباره کشورهایی که پس از جنگ جهانی دوم طعم تلخ شکست و خرد شدن غرور ملی خود را تجربه کرده بودند، گسترش می‌یابد (Sewpaul, 2009). این مطالعات نشان می‌دهد که بسیاری از ملت‌ها تولد دوباره خود را مدیون این ورزش جهانی بوده (همان) و اشک‌ها و لبخندها و شادی‌ها و غم‌های خود را در فراز و فرود آن تجربه کرده‌اند (همان). مثال بارز و مهمی از این امر در بازگشت متحدین شکست خورده یعنی آلمان، اتریش و مجارستان در جام جهانی فوتبال خود را نشان می‌دهد، جامی که در آن سه کشور شکست خورده در جنگ، به‌ترتیب بر سکوی تیم‌های اول تا سوم جام جهانی سال ۱۹۵۴ ایستادند (Heinrich 2003). در ادبیات انسان‌شناختی فوتبال، از این پیروزی و موفقیت پس از شکست، با عنوان قدرت فوتبال در باززایی هویت ملل شکست خورده در جنگ جهانی دوم یاد می‌شود (همان). بر اساس شواهدی از این دست، کنдал بلانچارد ورزش را جایگزین جنگ در رشد تمدن‌ها و فرهنگ‌های بشری می‌شمرد (Blanchard 1995). از سوی دیگر اندیشمندانی چون کریستیان برومبِرژه (Bromberger 1995, 1998, 2010)، فوتبال را با الهام از نظریات مارسل موس (Mauss 1998: 63-71)، یک پدیده تام اجتماعی می‌دانند که در سیمای آن می‌توان پویایی

اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و هویتی کشورهای جهان را به تماشا نشست. فوتبال بر اساس نظریه جامعه‌شناسان و انسان‌شناسان، کارکرد و کنشی ضد رادیکال دارد و سعی می‌کند به تلطیف ساختارهای بسته و منجمد یاری برساند (Kuhn 2011).

دیگو آرماندو مارادونا (۱۹۶۰-۲۰۲۰)، با ابعاد سیاسی، ضد استعماری، ملی، اسطوره‌ای و گفتمانی شخصیت خود، توجه بسیاری از هواداران فوتبال را به‌عنوان یک قهرمان ورزشی به خود جلب کرد و در مرکز روایتی از جهان قرار گرفت، که مفسران انسان‌شناسی و مردم‌شناسی ورزش و روشنفکران و پژوهشگران حوزه علوم اجتماعی را به چالش کشید. مارادونا فوتبال آمریکای جنوبی را با توجه به پیشینه گفتمان‌های ضد استعماری آن، با گفتمان‌های سیاسی بیشتر پیوند داد (Gems et al. 2008). این چالش؛ ابعاد اخلاقی، حرفه‌ای، سیاسی و ورزشی را دربر می‌گرفت (Brescia and Paz 2023; Loland 2004). ساخت کارتونهایی از او که با تحقیر ملکه و نخست‌وزیر وقت انگلیس در میدان فوتبال همراه می‌شد، مثال و نمونه‌ای روشن از چالش‌های مذکور است (Garland and Rowe 2001; Squires 2017). صحنه حضور او در مسابقات جهانی فوتبال با شکست تیم‌های کشورهای همراه شد، که نماد استعمار و قدرت غالب نظامی و سیاسی جهان بودند. از سوی دیگر مارادونا به‌مثابه یک اسطوره شخصیت، بعدی قدسی در ایتالیا (شهر ناپلی) و آرژانتین یافت، که فوتبال را موضوع مطالعه کنش آیینی، دینی و قدسی نمود (Nosal et al. 2024: 143-159). به‌واقع مارادونا با اتخاذ تصمیمات ورزشی، سیاسی و اجتماعی خود، به فوتبال بعدی گفتمانی بخشید و تناقضات موجود در جهان معاصر را در برابر دیدگان مردم جهان نهاد. اوج این چالش‌ها را می‌توان در رخداد «دست خدا» یعنی گلی که او به تیم ملی انگلیس در جام جهانی ۱۹۸۶ مکزیک زد، جست‌وجو کرد (Maradona and Arcucci 2017; Burns 1997). بسیاری از آثاری که درباره فوتبال و به‌ویژه این بازیکن افسانه‌ای فوتبال در قالب کتاب و فیلم تولید شده است، کوشیده‌اند تا به هنجاری یا غیرهنجاری بودن رفتارهای ورزشی، اجتماعی و سیاسی او از جمله رخداد «دست خدا» پاسخ گویند (Maradona and Arcucci 2017; Burns, 1997). پیوند مارادونا با ادبیات سیاسی آمریکای جنوبی و گفتمان‌های ضد استعماری آن، ابعاد افزون‌تری به پرسش‌های مربوط به کنش‌های ورزشی و نمادین مارادونا می‌دهد. او نماد مکتب متفاوتی از فوتبال (فوتبال آمریکای جنوبی) بود، که با ارزش‌های فرهنگی و تمدنی این بخش از جهان پیوند عمیق دارد، به‌گونه‌ای که اگر مارو وارگاس یوسا، خورخه بورخس و گابریل گارسیا مارکز را می‌توان، نماد ادبیات و به‌این

دلیل فرهنگ آمریکای جنوبی شمرد، مارادونا به دلیل سبک فوتبال متفاوت خود از بازیکنان اروپایی و غربی، نمادی دیگر از فرهنگ آمریکای جنوبی است (Wood 2017; Mason 1995). شخصیت مارادونا محل بحث در ایران نیز بوده است (توکلی ۱۳۹۴؛ بهمنی ۱۳۸۲؛ صاحب‌دوست ۱۴۰۰؛ امیریان ۱۳۸۷؛ اقتصادی‌نیا ۱۴۰۱؛ بیرانوند ۱۴۰۱؛ حاجی‌حسینی ۱۳۹۸؛ حسن‌زاده ۱۴۰۳ ب). با توجه به این‌که میراث مارادونا چه به‌عنوان یک میراث جهانی ورزشی و چه به‌عنوان برترین بازیکن تاریخ فوتبال جهان (Brescia and Paz 2023) و چگونگی تصمیمات و گفتمان‌های سیاسی او، بر فرهنگ هواداری فوتبال در ایران نیز تأثیر نهاده است^۱ (توکلی ۱۳۹۴)، این مقاله سعی در بازکاوی ابعاد اسطوره‌ای شخصیت و کنش‌های این بازیکن فوتبال از منظر انسان‌شناسی ورزش و فوتبال دارد. به‌نظر می‌رسد یکی از بازیکنان فوتبال جهان که توانسته است در قالب یک اسطوره شخصیت به فوتبال ابعاد گفتمانی قدرتمند ببخشد، مارادونا است. از این لحاظ جایگاه او تا حد یک چهره گفتمان‌ساز فرا می‌رود. تعداد و وجود بیش از ۸ میلیون دنبال‌کننده او در صفحه اینستاگرام همچنان پس از مرگ او، بیانگر محبوبیت اوست.

۲. پیشینه پژوهش

انسان‌شناسی فوتبال در جهان با تأکید بر موضوع و پدیده فرهنگ هواداری (Dal Lago and De Biasi 1994) خود را در برابر گفتمان جامعه‌شناسی ورزش با تأکید بر پدیده و موضوع اوباشگری در فوتبال قرار داد (Jacobson 2003; Jenson 1992; Jessor 1977; Armstrong 2003). تأکید جامعه‌شناسی ورزش بر اوباشگری به‌ویژه متمرکز بر فوتبال انگلیس و فرهنگ هواداری آن بود که اغلب با خشونت همراه می‌گردید (Jacobson 2003; Jenson 1992; Jessor 1977; Roversi 1994; Armstrong 2004). انسان‌شناسی فوتبال یک پارادایم شیفت را در فهم ابعاد اجتماعی و هویتی این ورزش در جهان معاصر موجب شد و بر نقش آن در تعریف هویت‌های کلان چون هویت ملی از یکسو و هویت خرده‌فرهنگی از سوی دیگر چون فرهنگ (خرده‌فرهنگ جوانان) تأکید نمود (Hans and Myhre 2008, Free and Hughson 2003, Hebdige 2001, Shahabi 2006; Giglio and Proni 2020; Tantam 2020; Brandt 2017, Giulianotti 1994; Giulianotti et al 1994; Gibbons 2014; Armstrong 1999; Duke ad Crolley 1996; Al-Arian 2022; Kovac 2022; Curi 2015). مطالعات انسان‌شناختی فوتبال بر ابعاد کارناوالی-باختینی و آستانه‌ای-ترنری فوتبال تأکید کرده است (Bakhtin 1981, 1984a, 1984b, 1986, 2005) و آن را با هویت‌های ملی، محلی و باشگاهی مرتبط دانسته است (Davie 1993; Free

(and Hughson 2003). از جمله مهمترین انسان‌شناسان در حوزه فوتبال که آثار او تأثیری غیرقابل انکار بر ادبیات این رشته نهاد، گیلیونیتی (Armstrong and Giulianotti 2004; Giulianotti 1994, 1995a, 1995b, 1996a, 1996b, 2002, 2005) است. او نقش فوتبال را در باززایی هویت ملی و پویایی آن در کشورهای چون اسکاتلند و ایتالیا مهم دانست (Giulianotti 1996b). پژوهشگران دیگر نیز کاوشگر نقشی بدیل و مشابه از فوتبال در سایر کشورهای جهان بودند. از سوی دیگر انسان‌شناسانی چون کریستیان برومبرزه جایگاه فوتبال را تا حد یک پدیده تام اجتماعی بالا برده و فهم فوتبال را راهشگای فهم پویایی فرهنگی، اجتماعی و هویتی جوامع مختلف از جمله ایران دانستند (Bromberger 1995, 1998, 2010). برومبرزه فوتبال را به مثابه آیین دانسته و از سه مرحله مرتبط آن پیشابازی، بازی، و پسابازی یاد کرده است (همان). او در عین حال استادیوم فوتبال را به مثابه یک معبد دانسته که در آن تماشاگران به مثابه نیایشگران، بازیکنان به مثابه شهبازان در قلمروی رقیب، و داور به مثابه خدا/خدایان ظاهر می‌شود (همان). آشکار است که نگاه مردم/جامعه‌شناسانی چون بوردیو در برابر نگاه انسان‌شناسانی چون برومبرزه قرار دارد که فوتبال را به مثابه امری طبقاتی و مرتبط با آن دیده و حتی از آن با عنوان تریاک توده‌ها در جهان معاصر یاد می‌کنند (Bourdieu 1991, 2001; Lever 1969). این رویکرد و دیدگاه بیشتر به حوزه مطالعات فرهنگی و مکاتبی چون مکتب فرانکفورت تعلق دارد که نگاهی مشکوک به فرهنگ عمومی پاپ و شهری در دنیای مدرن دارند و آن را در پیوند با مصرف‌گرایی مورد اشاره قرار می‌دهند (Dunn 2008). از سوی دیگر گروهی از انسان‌شناسان نیز به بررسی و مطالعه رابطه بدن و ورزش پرداخته و آن را در کشورهای غیرغربی با شعارها و گفتمان‌های متفاوت نسبت به جهان غرب چون چین مطالعه کرده‌اند (Brownell 1995; Jinxia 2003). در این مطالعات «بدن» در مرکز بحث قرار داشته و فوتبال گونه‌ای از رهایی بدن از انقیاد ارزش‌های فرهنگ رسمی و دولتی را نشان می‌دهد (همان و همچنین حسن‌زاده ۲۰۱۳). بخشی از مطالعات انسان‌شناسی ورزش به پژوهش فوتبال در ایران مربوط بوده است که می‌توان به آثار گرهارت (Gerhart 2002) با تأکید بر پیوند و ظهور جامعه مدنی و فوتبال در ایران و شهابی با تأکید بر تاریخ فوتبال و ابعاد سیاسی و اجتماعی آن (Chehabi 1999)، و دلگادو با تأکید بر ابعاد سیاسی فوتبال در ایران و امریکا در این چشم‌انداز (Delgado 2003)، کریستیان برومبرزه با تأکید بر ظهور کارناوالی فوتبال در ایران و ارتباط آن با روابط قدرت و ساختار سیاسی (Bromberger 1995, 1998, 2010, 2020)، علیرضا حسن‌زاده با تأکید بر آستانگی باشگاهی و

ملی‌گرایی کارناوالی متأثر از دیدگاه میخائیل باختین (Bakhtin 1981, 1984a, 1984b, 1986, 2005) و ویکتور ترنر (Turner 1967, 1968, 1972, 1974, 1986, 1988, 1996, 2009) و وارونه‌سازی زنانه نظم و درک بین‌آیینی فوتبال (حسن‌زاده ۱۳۸۱، ۱۳۸۳، ۲۰۱۹، ۲۰۱۲، حسن‌زاده و اصغری ۱۳۸۱؛ حسن‌زاده و قندهاری ۱۳۸۳) و کوشکی با تمرکز بر فوتبال زنان در ایران اشاره داشت (Koushkie 2011). با این‌حال اندک مطالعات در حوزه انسان‌شناسی ورزش و از جمله مطالعات انسان‌شناختی فوتبال وجود دارد، که به مطالعه اسطوره شخصیت ستارگان دنیای فوتبال، ابعاد گفتمانی و عمومی آن و جایگاه آنان در فرهنگ عمومی پرداخته باشد (Finn and Giulianotti 2013: 118-133; Burns 2021). این مقاله سعی دارد تا به این کاستی در ادبیات انسان‌شناختی فوتبال و از جمله ادبیات انسان‌شناختی فوتبال در ایران پاسخ گوید.

در خصوص شخصیت اسطوره‌ای مارادونا، فیلم‌های مستند و کتاب‌هایی نوشته شده که زاویه دید آنها انسان‌شناسی نیست (Maradona et al. 2005). آثاری چون اثر امیر کاستاریکا (Kusturica 2008) اگرچه به درک اسطوره‌شناختی شخصیت مارادونا نزدیک می‌شود، اما روش و رویکرد انسان‌شناختی در آن غایب است. در این آثار کوشیده شده است تا از یک زاویه ورزشی و در قالب گفت‌وگو با مفسران ورزشی و خود مارادونا، حقایق از پرده اسطوره بیرون کشیده شود و واقعیت افسون‌زدایی شده در برابر چشم مردم و بینندگان قرار گیرد. در این میان سینمای مستند و مستندهای ورزشی بیشتر به مارادونا پرداخته‌اند (Kapadia 2019; Kusturica 2008). با این وجود با مروری بر پیشینه و ادبیات پژوهش در فهم انسان‌شناختی مارادونا از زاویه اسطوره‌شناسی به نظر می‌رسد که با یک خلأ روبه‌رو هستیم، چرا که اسطوره به‌ویژه یک اسطوره زنده و معاصر که در پیوند با توده مردم قرار دارد و در فرهنگ عامه معاصر جایگاهی مهم یافته است، بیش از همه باید در حوزه انسان‌شناسی ورزش مورد مطالعه واقع شود.

۳. روش مطالعه

در این پژوهش بافت فرهنگی، اجتماعی و سیاسی که در آن اسطوره مارادونا شکل می‌گیرد، مورد مطالعه واقع شده است (بلانچارد، ۱۳۸۷)، به تعبیر دریدا (Meindl 1996: 8۰) متافیزیک موجود در روایت‌های اسطوره‌ای مربوط به مارادونا در این تحقیق، یکی از وجوه کلیدی روش و رویکرد اتخاذ شده در این مطالعه است (بلانچارد ۱۳۸۷). این مفهوم در ادبیات

انسان شناختی بافت نام دارد (همان). اسطوره‌ها از جمله اسطوره‌های شخصیت، بافت محور به‌شمار می‌آیند (Magoulick 2022). به این منظور، از یکسو زندگی مارادونا در دوره‌های مختلف مورد مطالعه واقع شده و همزمان مرور تاریخ سیاسی و اجتماعی دوره‌های مختلف زندگی وی ابزاری برای فهم اسطوره مارادونا بوده است (همان). بر این اساس، بافت مذکور از منظر تحلیل گفتمان مورد مطالعه واقع شده است (همان). در این تحلیل گفتمان نه تنها تاریخ و متن به مثابه عناصر بافتی تحلیل شده که فرهنگ مردمی و هواداری فوتبال نیز از نگاه باختینی و ترنری آن تحلیل شده‌اند (همان). مطالعه حوزه فرهنگ عامه مدرن و معاصر به ویژه به کمک فیلم‌ها و فضای مجازی، امکان دیگری برای شناخت ابعاد اسطوره‌ای شخصیت اسطوره‌ای این بازیکن را ممکن ساخته است. این مقاله سعی دارد به پرسش اصلی زیر پاسخ گوید:

زمینه‌های ورزشی، اجتماعی و سیاسی، چگونه در ظهور اسطوره مارادونا نقش داشته‌اند و این نقش چه تأثیری بر کنش‌های ضدساختاری مارادونا داشته است؟

پرسش فرعی این مقاله آن است که فرهنگ هواداری فوتبال تا چه حد از اسطوره شخصیت مارادونا تأثیر گرفته و آیا کنش آستانه‌ای مارادونا در سطح بازی، پیشابازی و پسابازی، یک اجتماع فراساختاری پایدار و آیین برابری (و برادری) را در میان هواداران شکل بخشیده است؟

این مقاله در بخش روش‌شناسی تحلیل گفتمان خود از روش پیشنهادی جمز پائول گی (James Paul Gee) استفاده می‌کند (Gee 2011a, 2011b). بر مبنای روش پیشنهادی گی (Gee 2011a: 38) گفتمان دارای خصوصیتی از این شمار است: ۱. گفتمان می‌تواند ترکیبی از چند گفتمان باشد ۲. گفتمان‌ها می‌توانند با هم همراه شوند ۳. گفتمان‌ها در چرخه تفسیر تغییر می‌کنند ۴. گفتمان‌های جدید ظاهر می‌شوند و گفتمان‌های قدیم می‌میرند ۵. گفتمان‌ها در همزیستی با هم و یا در جنگ و ستیز با یکدیگر بسر می‌برند ۶. گفتمان‌ها حاوی کلان‌روایت هستند. ۷. ترکیب گفتمان‌ها، گفتمان‌های ترکیبی خلق می‌کند. ۸. گفتمان‌ها بی‌شمار هستند.

از نظر گی تحلیل گفتمان، زبان را در شکل مورد استفاده آن مورد مطالعه قرار می‌دهد، زبانی که نه تنها برای گفتن چیزی است، بلکه برای انجام دادن کاری است و به کنش‌مندی مربوط می‌شود (Gee 2011b: x). با توجه به پیوند گفتمان با کنش، این مفهوم فراتر از یک گونه زبانی به معنای بیان واژه‌ها از طریق زبان است، بلکه صور غیرکلامی چون تصویر و

بدن را دربر دارد (Gee 2011a: 28). به‌واقع برای تحلیل گفتمان در هر ارتباطی، باید پرسش شود: زبان مورد استفاده و همین‌طور راه‌های کنشگری و عمل، تعامل، باورمندی، ارزش‌گذاری، پوشش و به‌کار بردن ابژه‌ها، ابزارها و فناوری‌های متنوع در گونه‌ای از یک محیط مشخص، چگونه یک هویت متمایز اجتماعی مشخص را به نمایش نهاده و چگونه در یک یا چند یک از فعالیت‌های قابل تشخیص اجتماعی درگیر می‌شوند (Gee 2011b: 181). بر این مبنا به کمک روش پیشنهادی گی می‌توان به تحلیل گفتمان در اشکالی چون گفت‌وگوهای اجتماعی، بینامتنیت، بر ساخت هویت، زبان اجتماعی و غیره پرداخت. این مقاله به‌منظور مطالعه ابعاد گفتمانی اسطوره مارادونا از روش تحلیل گفتمان یاد شده بهره می‌برد.

۴. چارچوب نظری

در گونه‌بندی اسطوره‌های جهان، از اسطوره شخصیت (بهرامی ۱۳۹۹) به‌عنوان گونه‌ای مهم از اساطیر یاد کرده‌اند (Bond 2019: 45). در شناسایی گونه‌های کهن و کلاسیک از این گونه به شخصیت‌های مهمی چون کورش، اسکندر و غیر اشاره داشته‌اند (بهرامی ۱۳۹۹). این شخصیت‌ها دارای اعمالی خارق‌العاده بوده و جایگاهی مهم در تاریخ دارند (همان)، و در حول شخصیت تاریخی این چهره‌ها، داستان‌ها و روایت‌هایی مختلف نیز شکل می‌گیرد که ابعادی رازآلود به آنان می‌بخشد (همان). در این زمینه، نمونه‌هایی چون حافظ، نادر، مولانا، سعدی و ابن‌سینا را در قصه‌های ایرانی می‌توان مورد اشاره قرار داد (حسن‌زاده ۱۳۸۱). در مباحث مربوط به قصه‌های عامیانه نیز قصه‌هایی را که در آنها یک قهرمان تاریخی دارای روایت و کنشی تخیلی می‌شود، افسانه می‌نامند (Thompson 1955). این گونه از اسطوره محدود به جهان پیشامدرن و سنتی نیست، بلکه با توجه به عرصه‌های عمومی چون فوتبال که صحنه‌ای ملی و جهانی را برای ظهور روایت‌های جدید و افسونگرایانه فراهم می‌نمایند، می‌توان شاهد ظهور شخصیت‌های معاصر در قالب اسطوره شخصیت بود (Ball 2021: 150-151; Sampson 2000; Stanford and Stanford 1972, Thompson 1955, Reynolds 1994). ویکتور دبلیو ترنر از تفاوت گروه ستاره (گروه کودکان، نوجوانان و جوانان) در برابر گروه مرجع یاد می‌کند که الگوهای متفاوتی را برای خود به‌عنوان شخصیت آرمانی برمی‌گزیند (Turner 1967, 1968, 1972, 1974, 1986, 1988, 1996, 2009, 2011; Turner et al 2017; Bownas 2017, Beven 2023), (Gennep 2004) اشاره می‌دارد، کودکان نوجوانان را با جهان بیرون از خانه در پیوند قرار داده و به‌صورت فضای

تجربه و بلوغ عمل می‌کند (Szogs 2017: 105; Hassanzadeh 2013). این امر بر مبنای نظریات ویکتور دبلیو ترنر (Turner 1967, 1968, 1972, 1974, 1986, 1988, 1996, 2009) که از فضای برون/ضد/فراساختاری سخن می‌گوید و بدان نام فضای آستانه‌ای می‌دهد، قابلیت فهم بیشتر و عمیق‌تری می‌یابد. فوتبال در قالب‌هایی چون فضای کارناوالی، آستانه‌ای و فرهنگ هواداری، امکان وارونه ساختن موقت نظم‌های گروه مرجع را می‌دهد (Hughson 1998) و در عین حال در قالب فرهنگ هواداری نیز با تمرین شکستن قواعد و نظم روزمره در فضای هواداری چون استادیوم همراه است (Ingham and Mary 2003). ترنر از یکسو پایداری این موقعیت آستانه‌ای را در اجتماع فراساختاری هنجاری و وجودی آشکار می‌سازد (Turner 1967, 1968, 1972, 1974, 1986, 1988, 1996; 2009; 2011; Turner et al 2017; Bownas 2017, Beven 2023)، و از سوی دیگر از نزدیک‌تر بودن گروه ستاره به قطب هیجانی نسبت به قطب هنجاری سخن می‌گوید (همان). ترنر خصلت کارناوالی فضای آستانه‌ای و شور و هیجان موجود در این فضا را بر مبنای مفهوم لودیک به بحث می‌گذارد (همان). از این منظر، نگاه ترنر به نگاه میخائیل باختین در وارونگی کارناوالی نظم نزدیک می‌شود (Farrell 1995). البته نظریه کارناوالی باختین خود متأثر از نوع نگاه گوتته به کارناوال در سفرنامه ایتالایی است. (Goethe 1992) به‌واقع، تغییر تدریجی فضای کارناوالی که کارکرد آن در نظریه باختین، تضعیف فرهنگ رسمی به غیر رسمی با یک کنش انتقادی نمادین (وارونه‌سازی کارناوالی نظم) است، در نظریه ترنر با مفهوم اجتماع فراساختاری پایدار (وجودی و هنجاری)، گره خورده است (Turner 1967, 1968, 1972, 1974, 1986, 1988, 1996, 2009). به‌نظر می‌رسد که در فوتبال ملی می‌توان از وارونگی کارناوالی نظم سخن گفت و در فرهنگ هواداری فوتبال باشگاهی از آستانگی مذکر و وارونه‌سازی مردانه نظم از سوی نوجوانان/جوانان یاد کرد (Hassanzadeh 2013; 2019 Bromberger 1995). ژرژ بالاندیه (Balandier 1970) و ماکس گلوکمن (Gluckman 1952, 1973) از چنین وضعیتی با عنوان سوپاپ اطمینان یا خارج شدن فشارهای ساختاری و روزمره در موقعیت آیینی سخن می‌گویند، موقعیتی که یک شورش است و نه یک انقلاب (همان)، چرا که انقلاب با وارونه‌سازی دائمی نظم مستقر و موجود همراه است نه چون موقعیت آستانه‌ای و کارناوالی با موقعیت موقت وارونه‌سازی نظم و قواعد معمول (همان). به‌واقع در تفسیر باختین و ترنر می‌توان از کنش تدریجی موقعیت آستانه‌ای و کارناوالی یاد کرد، که بجای واژگونی ناگهانی نظم مستقر، به تغییر تدریجی آن از طریق تضعیف فرهنگ رسمی در برابر فرهنگ غیررسمی و انتقادی دست می‌یازد. در این نگاه به تعبیر گادامری آن (Mootz and Taylor

(2011)، اجزای فرهنگ‌ها و خرده‌فرهنگ‌های انتقادی که از فرهنگ رسمی فاصله دارند، به افق‌های واحدی دست می‌یابند و به مرور فرهنگ رسمی که نماد نهاد قدرت است، رو به تکیده‌تر و کوچک‌تر شدن می‌رود، چون آب شدن کوه یخ در برابر شعاع آفتاب (Hans and Myhre 2008). برای مثال در ایران، در فرهنگ هواداری زنانه فوتبال هم هر دو شکل وارونه‌سازی موقت نظم به‌صورت آستانه‌ای (ظهور در سیمای پسر به‌دلایل ممنوعیت حضور در استادیوم) و کارناوالی مواجه هستیم (Hassanzadeh 2019). این تقابل با کنش تدریجی فرهنگ انتقادی به موفقیت زنان در به‌دست آوردن اجازه حضور در استادیوم انجامیده است. در ایران از دهه نود وارونه‌سازی زنانه نظم در شکل آستانگی زنانه ظهور و نمود افزون‌تر یافته و به قانونی و رسمی شدن حضور زنان در استادیوم از سال ۱۳۹۸ منتهی شده است مطالعات جایگاه زنان در ورزش ایران دارای اهمیت جامعه‌شناختی و انسان‌شناختی بسیار فراوانی است و اندیشمندان، جامعه‌شناسان و انسان‌شناسان گوناگونی به آن نظر دوخته‌اند (Pfister 2003). این امر نشان‌دهنده نزدیک شدن حوزه عمومی و فرهنگ انتقادی به ایران در حوزه قوانین غیردولتی و فرهنگ عمومی در عرصه فوتبال است. (Gardiner 2006)

گروه ستاره، به‌دلیل نزدیک بودن به قطب هیجانی و اهمیت خطرپذیری و نشان دادن شور در فرهنگ هواداری به‌عنوان یک ارزش، قهرمانانی را می‌ستاید و به‌عنوان الگوی خود انتخاب می‌کند که ویژگی وارونه‌سازی نظم را به نمایش نهند. وارونه‌سازی نظم با خطر و هیجان همراه است و این دو عنصر یعنی خطر و هیجان از سوی فرهنگ جوانان ستایش می‌شود (Andes 1998). این موضوع در مورد ستاره‌های فوتبال چون دیگو مارادونا صدق می‌کند. در این مقاله چارچوب اصلی تحلیل «اسطوره مارادونا» بر پایه مفهوم آستانگی و ضدساختاری بودن شخصیت آستانه‌ای او صورت خواهد گرفت. شخصیت آستانه‌ای/کارناوالی با عنوان مرد/زن فروسویی، با زن/مرد استعلایی و فراسویی متفاوت است. در این فضای آستانه‌ای/کارناوالی شخصیت مذکور می‌تواند حتی در سیمای یک فریبده ظاهر شود (حسن‌زاده ۱۳۸۱؛ Hassanzadeh 2013). در این تحلیل با توجه به یافته‌های این پژوهش و ابعاد گفتمانی شخصیت مذکور؛ با آستانگی سیاسی نیز روبه‌رو شده و می‌توان از اجتماع فراساختاری سیاسی که مارادونا خود را به آن متعلق می‌یافت، سخن گفت.

۵. شورش بر علیه روایت‌های مسلط: من نه می‌گویم پس هستم!

دیگو آرماندو مارادونا در خانواده‌ای فقیر و فرودست در تیورینا در جنوب آرژانتین چشم به جهان گشود. دوران کودکی و نوجوانی او با روی کار آمدن دولت‌های نظامی مختلف همراه بود (Maradona et al 2005, 2011, Balague 2022, Maradona and Arcucci 2017). دوران نوجوانی او با استیلای حاکمیت نظامیان مورد حمایت دولت آمریکا از سال ۱۹۷۶ تا ۱۹۸۳ پشت سر نهاده شد (Mookhreji 2022; Fava 2021; Robben 2018). این گروه از نظامیان آرژانتین، دولتی سوسیال دموکرات را که ادعای از میان بردن فقر و فاصله طبقاتی را داشت سرنگون کردند (همان). دوره این نظامیان با ناپدید شدن بیش از ۳۰ هزار تن از شهروندان معترض و شکنجه‌های هولناک آنان همراه بود (همان). در این دوره فاصله جنوب-شمال که دربردارنده دوقطبی فقیر-ثروتمند بود، در این کشور بیشتر شد (همان). بر پایه دکترین ترومن رئیس جمهور ایالات متحده به‌منظور جلوگیری از گسترش جهانی کمونیسم، دولت این کشور چشم بر واقعیت‌های تلخی چون قتل، تجاوز و شکنجه مخالفان در آرژانتین بست و دولت نظامیان را در آرژانتین حمایت نمود (همان). در عین حال دوران نوجوانی و جوانی مارادونا با شکست کشور آرژانتین بر سر مالکیت جزیره مالدیو/فالکلند از انگلستان همراه گردید (Maradona et al 2005, 2011, Balague 2021, Maradona and Arcucci 2017). بدین ترتیب تجربه زیسته مارادونا در دوران تأثیرگذار کودکی و نوجوانی با تجربه فقر ناشی از ناکارآمدی حکمرانی و تجربه شکست ملی در جنگ بر سر جزیره‌ای که نماد هویتی آرژانتین بود سپری شد. این هر دو تجربه خاطرات دوره کودکی و نوجوانی او را با خشم نسبت به ایالات متحده و انگلستان عجین ساخت. به‌واقع می‌توان از دو ترومای جمعی مردم آرژانتین سخن گفت که هر دو ریشه در برخورد با دو نماینده جهان غرب و سرمایه‌داری انگلستان و آمریکا داشت.

در برابر فقر و فرودستی و کهنتری طبقاتی، موقعیت آستانه‌ای و کارناوالی که مارادونا خود را به آن متعلق و وابسته می‌یافت یعنی فوتبال خیابانی در زندگی‌اش ظهور یافت. فوتبال خیابانی با توجه به خصلت کلیدی آستانه‌ای و کارناوالی خود، مبتنی بر ارزش‌هایی چون برابری، دوستی، همترازی، و رشد طبقاتی عمودی است. در این‌باره مطالعات انسان‌شناسان جایگاه فوتبال خیابانی را در کشورهای چون آرژانتین، برزیل، ایران و غیره نشان داده است (Da Matta 1991, Fontes and De Hollanda 2014; Paradiso 2024, Hassanzadeh 2013, Zaretsky 2021). این ویژگی آستانه‌ای و کارناوالی فوتبال در پاسخ به ساختاری بسته

و متصلب در شخصیت مارادونا تبدیل به یک عنصر کلیدی گشت. تجارب زیسته مارادونا در قالب تجارب آستانه‌ای و کارناوالی، منجر به شکل‌گیری شخصیتی در او شد که در تمام دوران زندگی‌اش ادامه داشت. وبر مبنای این تجربه ریشه‌دار مارادونا سعی در طغیان بر علیه روایت‌های مسلطی داشت که کارکرد آنها توجیه نابرابری و فقر و تقابل شمال-جنوب بود. این روایت‌ها بر وجوه ساختاری و حفظ وضع موجود بر جای وضع آستانه‌ای و ضد/فرا/برون ساختاری تأکید داشتند. دولت نظامی آرژانتین بر سه عنصر طبقه، آرمان‌های نظامی و پیوند آن با مبارزه بر علیه کمونیسم تأکید می‌ورزید (Finchelestein 2014; Lisinska 2019). مارادونا نقطه مقابل این تأکیدات را انتخاب نمود. این ویژگی مارادونا در هر چهار دوره زندگی وی به شکلی پایدار مشاهده می‌شود: ۱. کودکی تا نوجوانی، ۲. جوانی و حضور در تیم باشگاهی بوکاجنیورز و تیم ملی آرژانتین، ۳. مهاجرت به اسپانیا و بازی در بارسلونا و حضور در ناپلی، و ۴. سپس دوره بازنشستگی از فوتبال و سفر به کشورهای کمونیست آمریکای جنوبی.

زندگی‌نامه مارادونا نشان می‌دهد که او در دوران کودکی در سویه و منطقه فقیرنشین آرژانتین به دنیا آمده و رشد کرده است (Brescia and Paz 2023). او در خانواده کارگری به دنیا آمد و فقری نسبی را تجربه نمود. پدرش در ابتدا از انتخاب فوتبال از سوی پسرش به دلیل عدم تمکن مالی ناامید بود اما اصرار مارادونا باعث شد وی با فوتبال بازی کردن او مخالفتی نکند (همان). در این دوران مارادونا با توجه به جایگاه طبقاتی خود امکان حضور در تیم‌های نونهالان باشگاه‌های فوتبال و مدرسه آنها را نداشت (همان). او در فوتبال خیابانی مهارت‌های این ورزش را فراگرفت. تأکید خود مارادونا بر ارزش‌های این دوره از زندگی‌اش و تأثیر پایدار آن ارزش‌ها بر تمام دوران زندگی او (همان)، بر اهمیت تجربه فوتبال به عنوان یک تجربه آستانه‌ای، رهایی‌بخش و برابری‌خواهانه که با امید به آینده همراه است، دلالت دارد. تأثیر این دوره در انتخاب‌های مارادونا در دوره‌های بعد کاملاً آشکار است. او مخالف‌خوانی است که تصمیم‌های او رایحه انتقاد به عوامل و منابع نابرابری (استعمار و دیکتاتوری) و واژگونی روایت‌های نابرابری در جهان را دربر دارد. مارادونا به کنش وارونه‌ساز فوتبال در بیان نمادین بر علیه روایت‌های مسلط از نابرابری آگاه بود و آن را به درستی اتخاذ می‌کرد. مارادونا فوتبال را چون قصه پریان به تعبیر تامپسون از این ژانر روایی (Thompson 1955) - به عنوان آیین امید به کار می‌گرفت تا روایت‌های جدیدی در برابر روایت مسلط خلق کند. مارادونا در آستانه جوانی و در اولین حضور جدی خود در فوتبال

باشگاهی و حرفه‌ای آرژانتین تیم نابرخوردار یعنی بوکاجنیورز را انتخاب کرد (Burns 2011; Brescia and Paz 2022). این در حالی بود که برای او انتخاب تیم برخوردار و عقد قرارداد بهتر ممکن بود. در مرحله بعد، او در انتخاب باشگاه‌های اروپایی نیز تیم بارسلونا را که هم به دلیل تعلق‌اش به اسپانیا نماد پیوند با آمریکای لاتین بود و هم نماد مبارزه با دیکتاتوری فرانکو انتخاب کرد (Orwell, 2023; Güell 2006). او در انتخاب ناپلی هم جنوب را به شمال برتری داد و به تیمی که نماد نابرخورداری بود پیوست و بر علیه روایت‌های مسلط فوتبال ایتالیا یعنی برتری تیم‌های ثروتمند و دارای شمال شورش کرد. روایت مسلط فوتبال ایتالیا با آقایی و قهرمانی تیم‌های برخوردار شمال ایتالیا چون‌تورین رقم خورده بود (Frosdick and Marsh 2013: 139; Kraba 2010; Kingston 2023)، اما مارادونا این روایت از تاریخ فوتبال ایتالیا را واژگونه ساخت. او ناپلی را برای نخستین‌بار دوبار قهرمان ایتالیا در سال‌های ۱۹۸۷ و ۱۹۸۹ نمود و حتی این تیم را در سال ۱۹۹۰ به قهرمانی یوفا رساند (Brescia and Paz 2023). او در هر سه کشور آرژانتین، اسپانیا و ایتالیا به یک قهرمان آستانه‌ای و کارناوالی تبدیل گردید، که از وارونه ساختن روایت‌های مسلط لذت می‌برد. او کنش قهرمانی خود را در بازگونه ساختن روایت‌های قدرت می‌دید. او نه تنها در میدان ورزش که در میدان سیاست نیز اسطوره مارادونا را به‌عنوان نمادی از طغیان بر علیه روایت‌ها و قدرت‌های مسلط بازتولید نمود. اسطوره دست خدا مهم‌ترین شکل از باززایی و تولید این اسطوره بود، دستی که روایت یک بازی حماسی برای آرژانتین را تغییر داد و ابعاد اجتماعی و سیاسی شگفت‌انگیزی گرفت.

بریتانیا که مغرور از آن بود که مخترع و معرف فوتبال به جهان است و برتر از همه کشورهای جهان در این ورزش، بسیار دیر و همراه با نخوت و تکبر در سال ۱۹۵۰ به جام جهانی فوتبال ملحق شد. این تأخیر به تکبر و خودبرتر شماری این کشور تعبیر شد. دیر هنگامی پیوستن انگلستان به جام جهانی، با بازتولید سیمای استعماری آن در دنیای فوتبال همراه بود. جام جهانی ۱۹۶۶ در انگلستان انجام و در لندن آغاز شد. این کشور از موقعیت خود به‌عنوان یک میزبان بهره برد و به هر طریق ممکن کوشید تا قهرمان جهان شود، قهرمانی‌ای که پس از آن تا حال دیگر تکرار نشده است. تعارض منافع در این جام جهانی آنجا خود را نشان داد، که رئیس فیفا در این سال اهل انگلستان بود. اخراج غیرمنصفانه کاپیتان آرژانتین آنتونیو رابین در نیمه نخست، زمینه شکست یک بر صفر آرژانتین را در برابر انگلیس فراهم ساخت. در بازی‌های بعد نیز این رخداد جانبدارانه تکرار

شد و گل کاملاً مشکوک انگلستان به آلمان منجر به قهرمانی این تیم در فینال جام جهانی ۱۹۶۶ شد. در این جام جهانی تبعیض‌ها تنها محدود به بازی نبود و حتی با وجود حضور حداکثری عکاسان و خبرنگاران ورزشی انگلستان، سایر کشورها بخصوص آمریکای جنوبی تنها حق داشتن دو عکاس یا خبرنگار را داشتند. سوءمدیریت فیفا و سواستفاده انگلستان از موقعیت میزبانی، نقد فراوان و شدیدی را متوجه نامشروع بودن قهرمانی انگلستان ساخت. این امر فدراسیون فوتبال در آمریکای لاتین را در برابر فیفا قرار داد (Burlamaqui · 2023). از این جام به عنوان توطئه اروپا بر علیه آمریکای جنوبی و فوتبال آن یاد شد. تعارض منافع در ملیت رئیس فیفا که اهل انگلستان بود نیز جلوه‌گر می‌شد. در بازی آرژانتین-انگلستان، مربی انگلیس الف رمزی مانع از تعویض لباس تیم انگلیس با تیم آرژانتین شد و آشکارا بازیکنان آرژانتین را حیوان نامید. استفاده از این واژگان و ادبیات، رفتار مربی انگلیس را به سطح یک رفتار نژادپرستانه تقلیل داد. کاربرد الفاظی چون حیوان و فرهنگ-تمدن‌زدایی از کشوری دیگر (آرژانتین) که یک قاره (آمریکای جنوبی) را نمایندگی می‌کرد، با ادبیات استعماری در استفاده از مفاهیم و واژگان گفتمانی چون بربر، بدوی، وحشی، اولیه، حیوان، کانیالیست، اورجی و غیره پیوندی روشن و آشکار دارد (Orton 2023; Flinty and Kelly 2013; Conn 2017; Sugden and Tomlinson 2017). اما در عصر مارادونا، در سال ۱۹۸۶ جام جهانی در مکزیک برگزار شد و این در حالی بود که سه سال قبل انگلستان جزیره مالیوناس/فالکلند را که متعلق به کشور آرژانتین بود، با برتری نظامی خویش اشغال و ضمیمه خاک خود کرده بود. در این جام دگربار انگلستان و آرژانتین در برابر هم قرار گرفتند و آرژانتین با دو گل مارادونا انگلستان را در این مسابقه دو بر یک شکست داد. یکی از دو گل با دریبل‌های پیاپی بازیکنان انگلیس از سوی مارادونا ممکن شد و نام گل قرن گرفت و دیگری با ضربه‌ای که مارادونا با دست خود به توپ زد و از چشم داور دور ماند. این گل نام گل دست خدا گرفت (Maradona and Arcucci 2017; Burns 1997). دست خدا در ادبیات هرمنوتیک فوتبال، مفوم و دالی شناور شد، که هر یک از ذی‌نفعان و هوادارای جهان فوتبال آن را به شکلی تفسیر کردند. گروهی با تأکید بر مرحله بازی و بدون توجه به جدال‌های گفتمانی قبل چون رخدادهای جام جهانی ۱۹۶۶، مارادونا را از نظر اخلاقی محکوم ساختند، اما گروهی دیگر به ویژه مردم آرژانتین و گروه‌های ضداستعماری، با تأکید بر ابعاد گفتمانی، با ارجاع به بازی سال ۱۹۶۶ و مرحله پسابازی و پیشابازی، این گل مارادونا را تقدیس کرده و آن را ستودند. در رویکرد بین‌آیینی درک این

مسابقه فوتبال، گل مارادونا مشروعیت یافت و برخی از منظر فلسفی به نقد ابعاد هنجاری فوتبال پرداخته و آن را تایید کردند (Loland 2017: 9).

۶. اسطوره دست خدا

پیروزی آرژانتین بر انگلیس با نقش بی‌مانند مارادونا در نزد مردم آرژانتین، شخصیت و جایگاهی اسطوره‌ای به او بخشید در حالی که انگلستان به خاک آرژانتین تجاوز کرده و در مسابقات جام جهانی ۱۹۶۶ نیز از نظر مردم آرژانتین، ناجوانمردانه تیم ملی فوتبال این کشور را شکست داده بود. مردم آرژانتین، گلی را که مارادونا با دست به انگلستان زد، هدیه الهی او به آرژانتین دانستند و به او نام فرزند/پسر خدا دادند (Balague 2021). از نظر آنان فوتبال تنها در زمان ۹۰ دقیقه و در مستطیل سبز خلاصه نمی‌شود و به قول کریستیان برومبرژه (Bromberger 1995, 1998, 2010) رخدادهای پیش و پس از فوتبال را نیز در بر دارد. در این تفسیر از فوتبال، فوتبال تبدیل به یک امر گفتمانی شده، تقابل‌های استعماری و ضد استعماری را در بر گرفته و جایگزین جنگ در رویارویی ملت‌ها به تعبیر بلانچارد است (Blanchard 1995). فوتبال به مثابه گفتمان در اشکال گوناگون خود قابل مشاهده است. نمونه آن بازی ایران و اسرائیل در سال ۱۳۴۷ است که در آن تماشاگران، بازی فوتبال را به تقابل با مسئله جنگ تبدیل کردند (Hassanzadeh 2013). در این بازی، پیروزی ایران بر اسرائیل برابر با پیروزی صلح در برابر جنگ تلقی شد هر چند برخی کوشیده‌اند، رفتار پس از بازی تماشاگران فوتبال را به رفتاری نژادپرستانه تأویل کنند (Fozooni 2004). نمونه دیگر آن تقابل زین‌الدین زیدان با بازیکن ایتالیا مائتر اتزی در جام جهانی ۲۰۰۶ است، که رفتار خشن زیدان نه تنها از سوی مردم نکوهیده نشد، با وجود اخراج وی، بلکه تحسین گردید. زیدان الجزایری تبار و مسلمان است و نسبت به تقابل فرانسه و الجزایر و این روایت که پدر وی در خدمت ارتش فرانسه در جنگ بر علیه الجزایر بوده است، حساس است و آن را رد می‌کند (Macleay 2019: 21-22). در این چشم‌اندازها فوتبال از یک پدیده صرف ورزشی به یک پدیده گفتمانی که با تفسیرهای مختلف همراه است، تغییر شکل می‌دهد. این روایت حتی به تفسیر رخداد به‌شکل‌هایی دیگر هم انجامید: قد مارادونا یک و شصت و پنج و قد پیترو شیلتون دروازه‌بان انگلیس در جام جهانی ۱۹۸۶ یک و هشتاد و سه متر بود و با این وجود نبرد هوایی میان آن دو را مارادونا برد هر چند توپ به دست او اصابت کرد. با وجود این عدم توازن که به ضرر مارادونا بود، او به گونه‌ای به آسمان پرید که بتواند به هر شکل

ممکن توپ را به گل تبدیل کند. این موضوعی است که برخی دیگر در قالب برخورد نابرابر این دو به آن اشاره داشته‌اند (Bermange 2022, Arcucci 2017).

۷. آستانگی پایدار در فوتبال (پیشابازی، بازی و پسابازی): من نه می‌گویم پس هستم!

برخلاف تعریف کلاسیک اسطوره که بر قصه‌های آفرینش دلالت دارد (بهار، ۱۳۹۷)، اسطوره‌های مدرن در خلق یک کلان‌روایت چون ملیت، قابل تعریف هستند (Ball 2021: 6). از این رو مارادونا به دلیل خلق روایت‌های جهانی چون اسطوره دست خدا و نیز نمایش یک اسطوره شخصیت از خود، دارای ابعاد اسطوره‌ای قدرتمند است. او به بخشی از هویت ملی در آرژانتین تبدیل شد. این اسطوره شخصیت با چند ویژگی مختلف قابل فهم است.

از یکسو او همچنان که گفته شد، نماد شورش و طغیان بر علیه روایت‌های مسلط و مرتبط با قدرت است. او آستانگی و ضدساختار بودن خود را در برابر روایت‌های مسلط در زمینه‌هایی چون میدان ورزش و سیاست تعریف می‌کند. او ضد فیفا، ضد فوتبال نثرگونه اروپایی، ضد انگلیس و ضد تیم‌های ثروتمند شمال ایتالیا است (Mason 1995; Caioli 2014: 91). تاتوی عکس فیدل کاسترو و ارنستو چه‌گوآرا بر پای چپ و بازوی راست و سفر به ونزوئلا عصر هوگو چاوز مخالف‌خوانی (و لجبازی) او را به‌عنوان بازیکنی که با روایت‌های مسلط جهان روبه‌رو بوده، نشان می‌دهد. او همانقدر که در میدان فوتبال مخالف‌خوان (ضدساختار) بود، این ویژگی خود را در دنیای سیاست هم حفظ کرد و به دنبال واژگونی روایت‌های قدرت بود. مارادونا نماد فوتبال شاعرانه آمریکای جنوبی است، مکتبی که در آن مهارت‌های فردی، بازی احساسی و پرشور، بروزهای فی‌البداهه، تاکتیک تهاجمی، و غیره نقشی مهم و تعیین‌کننده دارد و این مکتب آنگونه که پازولینی تعریف می‌کند (Mason 1995; Caioli 2014: 91; Kittleson 2014)، در برابر فوتبال اروپا قرار دارد که نماد بازی نتیجه‌گرا و منطقی، عقلانیت، تاکتیک گروهی، بازی سرد، بدون احساس و همراه با پیش‌بینی است (de Hollanda 2020). جالب است که تمایل به گرایش‌های چپ و مارکسیستی و ضدسرمایه‌داری در سه کشور ارئوگوئه، برزیل و آرژانتین که فوتبال آمریکای جنوبی را نمایندگی می‌کنند و قهرمانان جام ژول‌ریمه و جام جهانی فوتبال بوده‌اند، وجود داشته است. بدین ترتیب از همان آغاز جام جهانی، فوتبال محل رقابت و گاه تقابل دو

جهان‌بینی تمدنی و فرهنگی مختلف بین آمریکای جنوبی و اروپا شد. به تعبیر ترنر (Turner 1967, 1968, 1972, 1974, 1986, 1988, 1996, 2009) می‌توان گفت، مارادونا به قطب هیجانی نزدیک‌تر از قطب هنجاری بوده است. این نقش او در فوتبال شاعرانه در پیوند با اسطوره‌های سیاسی آمریکای جنوبی قرار می‌گیرد. فوتبال به مثابه وضعیت آستانه‌ای که در دو سطح هواداری و بازی تکرار می‌شود، ما را با یک وضعیت آستانه‌ای پایدار روبه‌رو می‌سازد که مارادونا نماد کامل آن است و ترنر به آن نام اجتماع فراساختاری وجودی یا هنجاری می‌دهد (Turner 1967, 1968, 1972, 1974, 1986, 1988, 1996, 2009). این وضعیت دائم از شورش و مخالف‌خوانی را می‌توان در برخی دیگر از بازیکنان جهان که از قضا شباهت‌هایی به مارادونا هم دارند، چون علی کریمی بازجست که دائماً خود را در تقابل با روایت‌های مسلط در بازی یا سیاست تعریف می‌کنند. آنها کارکرد خود را در کنش دائمی مخالف‌خوانی و ضدساختار بودن می‌دانند. در وضعیت آستانه‌ای پایدار فوتبال، مارادونا نماد شورش بر علیه قواعد و نظم مستقر، به چالش کشیدن روایت‌های مسلط، برخورد با فوتبال ساختاری و عقلانی (بی‌روح و نتیجه‌گرا: خالی از جذابیت) و تبدیل بازی و ورزش فوتبال به یک اسطوره و گفتمان شاعرانه است. چنین جایگاهی است که منجر به ظهور کلیسای مارادونا شده و این کلیسا را در پیوند با ارزش‌های برابری‌خواهانه فوتبال قرار می‌دهد (Solis 2019). از سوی دیگر این کارکرد برابری‌خواهانه و آستانه‌ای است که فوتبال را به آیین برادری تبدیل کرده و به او در میان مردم ناپلی شمایی مقدس می‌بخشد. از نظر مارادونا در چنین جهان آستانه‌ای، گل زده با دست به انگلستان شبیه دزدیدن کیف پول یک مرد ثروتمند انگلیسی است (Kusturica 2008). در اینجاست که باید بر اساس نظریات ترنر بر وجه برابری‌خواهانه و عدالت محور موقعیت و کنش آستانه‌ای در فوتبال تأکید داشت (Turner 1967, 1968, 1972, 1974, 1986, 1988, 1996, 2009, Hassanzadeh 2010). مارادونا در سطح گفتمانی و سیاسی، فوتبال را به آیین برابری و نقد سلسله مراتب قدرت در جهان و روایت‌های آن تبدیل می‌سازد. این گونه است که به تعبیر گیرتز در مورد بازی جنگ خروس بالی‌ها (Geertz 1973)، فوتبال بعد گفتمانی یافته و از یک بازی فرار و گریزان از حافظه که فراموش خواهد شد، به یک بازی ژرف که با خاطره و هویت ملی و فراملی گره می‌خورد تبدیل می‌شود. در اینجاست که مارادونا با توجه به ارزش‌های آستانه‌ای و وارونه‌ساز خود، تبدیل به یک شخصیت از مرد وارونه‌ساز (Gluckman 1955, 1962, 1965, 1974, 1984, 1991) به تعبیر ماکس گلوکمن می‌شود (Gluckman, 1952, 1973). این گونه از

قهرمانان در برابر قهرمان استعلایی و متعالی قرار دارند که به قطب هنجاری و نه هیجانی نزدیکند، آنان دارای کارکرد وارونه‌سازی موقت و زنجیره‌وار نظم هستند (Gluckman 1955, 1962, 1965, 1974, 1984, 1991; Hassanzadeh 2013). در اینجا تفاوت دیدگاه گیرتز و ترنر در مورد فوتبال قابل فهم خواهد بود، فوتبال یک پدیده و آیین دینی نیست چرا که نمادپردازی آن وارونه‌ساز و فرو سو است. اسطوره مارادونا بر این مبنا ما را با یک نیمه خدا روبه‌رو می‌کند. نیمه خدایی که به تعبیر تامپسون در مباحث قصه‌شناسی (Thompson 1955) در فضای آستانه‌ای و کارناوالی فوتبال می‌تواند به یک تریکستر متتها با چهره‌ای مثبت تبدیل شود. این شخصیت مجاز است تا بر علیه نمایندگان شر از مکر استفاده کند (حسن‌زاده ۱۳۸۱، ۱۳۹۵، ۱۴۰۳ الف). این طغیان دائم در مدلی که ترنر اجتماع فراساختاری وجودی می‌نامد قابل تحلیل است (Turner 1967, 1968, 1972, 1974, 1986, 1988, 1996, 2009). مارادونا با توجه به این که خود نماد مبارزه با روایت‌های مسلط و نظم مرتبط با قدرت است، به الگو و نماد شورشی دائم بر علیه قواعد و نظم مستقر تبدیل می‌گردد و فرهنگ هواداری فوتبال را به یک اجتماع فراساختاری وجودی تبدیل می‌سازد. چنین اجتماعی است که همچنان مردم ناپل را در جام‌های بعد و از جمله در جام ملت‌های آمریکا طرفدار آرژانتین در سال ۲۰۲۴ می‌سازد و پرچم‌های آنان در استادیوم در حمایت از آرژانتین دیده می‌شود (Gakonge 2023). دوئل کلامی یا سانگ دوئل یکی از ویژگی‌های آستانه‌ای و اسطوره‌ای مارادونا است: به چالش خواندن دائم نظم‌های مستقر و نمادهای آن و کرکری خواندن برای رقبا. او نماد سانگ دوئل ورزشی و سیاسی می‌شود (Hauser 2010). اوج ویران‌سازی نظم‌ها و قواعد مارادونا را به سمت اعتیاد می‌کشد، اما او بر علیه نفس آسیب دیده خود (مارادونای دچار اعتیاد شده) نیز شورش می‌کند (کاستاریکا ۲۰۰۸). به این ترتیب باید گفت مارادونا به‌طور پی‌گیر در حال ساخت و برساخت روایت اسطوره‌ای از نفس/خویشتن خود بوده است که با نقض روایت‌های موجود و مسلط زنده می‌ماند و به تعبیر بنیامین (Beasley- Murray 2007) از هاله جادویی خود بهره‌مند می‌شود. هاله جادویی این شخصیت به کنش وارونه‌ساز و آستانه‌ای او بازمی‌گردد، کنشی شبیه به مهارت شگفت‌انگیز او در فوتبال، او با تکنیک خود نظم‌های دفاعی را در هم می‌کوبید. مهارت مارادونا فراتر از تاکتیک تیم ملی آرژانتین، به هم ریختن تک نفره نظم تیم مقابل و تسخیر دروازه حریف با دریبل زدن پیاپی مدافعان آن بود. بازی تهاجمی او بیشترین شباهت را در دنیای پسابازی به کنش آستانه‌ای داشت.

مارادونا نماد مهمترین اسطوره شخصیت در دنیای ورزش و فوتبال در جهان معاصر است. مراسم سوگ‌مرگ اسطوره‌های شخصیت نشان دهنده جایگاه قدرتمند اسطوره‌ای آنان است. مرگ مارادونا در دوران کرونا در سال ۲۰۲۰ اتفاق افتاد، اما این بار همه‌گیری مانع از آن نشد تا میلیون‌ها دوستدار او در بوینس آیرس بی‌ترس از بیماری و مرگ گردهم آیند و به او ادای احترام کنند. مردم آرژانتین خواستار آن شدند تا تصویر او بر پول ملی آرژانتین درج شود، این در حالی است که به‌طور کلاسیک پول فاقد جایگاه هویتی، آیینی و قدسی در نزد نمایندگان گفتمان سیاسی چپ آمریکای جنوبی چون ارنستو چه‌گوآرا بوده و آن را نماد ناخودآگاهی طبقاتی می‌دانستند (Guapo 2022: 79). این امر از قدرت تفسیر اسطوره مارادونا فراتر از گفتمان‌های چپ آمریکای جنوبی در دل یک روایت ملی از او سرچشمه می‌گیرد. مارادونا پیشتر در زمان حیات خویش وارد ساگاها (افسانه‌ها) و موسیقی پاپ و فولکلور شهری مردم آرژانتین شده بود. این امر در فوتبال برزیل هم دیده می‌شود (Lever, 1983, Tobin, 2011)، باید توجه داشت اگر فوتبال برزیل در پیوند و ترکیب با سامبا صورتی آیینی و ملی‌تر یافت، در آرژانتین هم فوتبال در پیوند با رقص تانگو ملی و آیینی‌تر شد (Archetti 1999, Crook 2005; Da Matta 1991). بزرگ‌ترین استادیوم آرژانتین نام مارادونا را بر خود دارد و در شهر بوینس آیرس در کنار مجسمه کارلوس کاردل، مجسمه مارادونا به چشم می‌خورد. نقش آستانه‌ای مارادونا در خلق اجتماع فراساختاری وجودی، او را به الگو و قهرمان گروه ستاره (کودکان/نوجوانان/جوانان) تبدیل کرد. مارادونا در سازگاری با الگوهای ارزشی گروه ستاره، نماد خطرپذیری و نزدیکی به قطب هیجانی و نقد قطب‌های هنجاری است. در ایران نه تنها بعد از مرگ او برخی هواداران عکس‌العمل نشان داده و برای او مزار نمادین ساختند، که مطالعات میدانی نشان می‌دهد نام مارادونا چون نام مسی هنوز در فرهنگ هواداری و فوتبال خیابانی مردم ایران زنده و قدرتمند است. بر اساس مطالعات مردم‌شناسی در ایران، در دوره سوم با حضور قهرمانان ملی و جهانی فوتبال در حوزه عمومی و آیین‌های ملی و گذار مواجه هستیم (Hassanzadeh, 2013, 2019) که در شکل ۶ قابل مشاهده است.

۸. تحلیل گفتمانی به‌روشنی گی در درک اسطوره مارادونا

برای درک گفتمانی که اسطوره مارادونا تولید می‌کند، نخست می‌باید زبان اجتماعی (social language) این اسطوره را تشخیص داد (Gee 2011a: 27). این زبان اجتماعی از زبان

مورد استفاده (language in use) چه در قالب بیان‌های کلامی و چه غیرکلامی قابل استخراج است. اجزای گفتمانی اسطوره مارادونا در هر سه مرحله مورد نظر کریستیان برومبورگر (Bromborger 1995)، یعنی پیشابازی، بازی و پسابازی حضور دارد. زبان او در تولید گفتمانی اسطوره مارادونا در مرحله پیش و پس از بازی بیشتر کلامی و در مرحله بازی غیرکلامی است. هر چند او با تاتوی تصویر کاسترو بر پای راست و تصویر چه‌گوارا بر بازوی چپ خویش، به تولید غیرکلامی گفتمان مارادونا به‌کمک بدن در مرحله پیشابازی و پسابازی نیز پرداخته است (تصویر ۱). در گفت‌وگویی که پیرامون اسطوره مارادونا شکل می‌گیرد، او در برابر هم‌آوردانی قرار دارد که با آنان دچار تضاد و برخورد است: تضاد با نظام سرمایه‌داری آمریکا، نظام سیاسی و استعماری انگلیس، مدیریت فیفا و سرمایه‌داری شمال ایتالیا (تصویر ۲).

بر اساس نظر گی (Gee 2011a: 30)، تولید‌کننده گفتمان با توجه به نیاز به تعریف هویت خویش، سعی در متمایز/شناخته شدن دارد. او از این طریق هویت خود را مشخص می‌سازد (Gee 2011b: 110). بر این مبنا گی پیشنهاد می‌کند که باید در مسیر تحلیل گفتمان دریابیم یک گفتمان از سوی چه کسی (who) تولید می‌شود و چه چیزی (what) را درباره یک موضوع تولید می‌کند. در تولید گفتمان، امر «چه کسی» (who) به موقعیت اجتماعی فرد مربوط می‌شود (Gee 2011a: 40). تشخیص گونه گفت‌وگو و همسویی یا ناهم‌سویی آن نیز به تشخیص who و what در قالب who doing what مربوط است (همان: ۴۶-۴۴). مارادونا با توجه به پیشینه زندگی خود به‌عنوان چه کسی (who)، فردی است که دوران کودکی، نوجوانی و جوانی خود را در محلات فقیرنشین جنوب آرژانتین و خانواده‌ای کارگر سپری کرده است و این موقعیت اجتماعی بر تمام مراحل زندگی او تا پایان عمر تأثیری عمیق می‌نهد و زبان اجتماعی او در تولید و جهت‌گیری معنای مستقر، (situated meaning) در گفتمان را از خود متأثر می‌سازد. او ضدسرمایه‌داری و نمادها و نظام‌های آن در جهان می‌شود و نمادهای سرمایه‌داری چون نظام سیاسی آمریکا را می‌نکوهد. کنش‌مندی گفتمانی او در دو افق با هم ترکیب می‌شود: کنش ضدسرمایه‌داری_ضدامریکایی و کنش ضداستعماری_ضد انگلیسی. جهان‌های فهم و کشف و توصیف و ترسیم شده او (figured worlds) در قالب همدلی با جنوب/فقر، نقد جهان سرمایه‌داری و رفتار مدیریت فیفا شکل یافته است (تصاویر ۳ و ۴). به‌همین دلیل است که او در فراز و فرود بیان‌های گفتمانی خود (intonation) و برجسته‌سازی آن (significance) بر همین مبنا عمل می‌کند: تأکید

بر هویت چپ خود و ارتباط با فیدل کاسترو، سفر به کوبا و ونزوئلا، ارسال پیراهن برای احمدی‌نژاد (هر چند او این عمل خود را با عبارت من مردم ایران را دوست دارم، همراه ساخت)، استفاده از بدن برای نمایش هویت چپ خویش و غیره. از این نگاه می‌توان جایگاه او را در فوتبال آرژانتین تا حدی مشابه جایگاه محمد علی کلی در جنبش ملت اسلام در ایالات متحده آمریکا دید (Hassanzadeh 2013). با این تفاوت که مارکسیسم و مسیحیت در آمریکای جنوبی جای خود را در مورد محمد علی کلی به اسلام و جنبش ضدنژادپرستی می‌دهد (شکل پنج). البته باید افزود که پیوند مسیحیت و مارکسیسم در آمریکای جنوبی در الهیات آزادی‌بخش متجلی می‌شود و سابقه چنین پیوند و ترکیب گفتمانی در آمریکای جنوبی به‌شکلی قوی موجود است. برابری خواهی مارادونا نیز تا حدی قابل مقایسه با سایر گروه‌های آیینی و آستانه‌ای جهان چون فرهنگ پهلوانی در ایران و نمایندگان آن چون غلامرضا تختی است (همان).

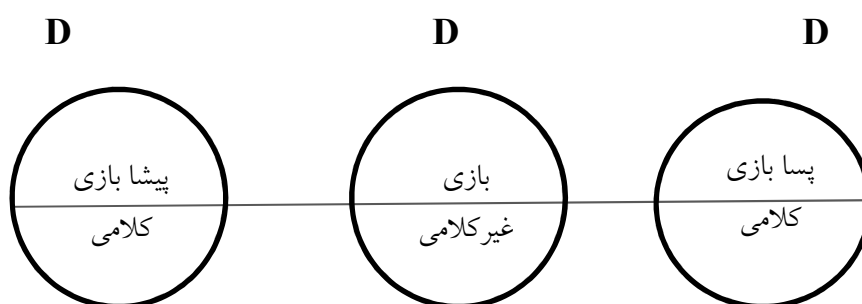
در عین حال یکی از وجوه مهم اسطوره مارادونا در قالب یک گفتمان، بینامتنیت آن است. ارجاع او به رخدادهای دیگر به مثابه متن چون جنگ میان انگلیس و آرژانتین بر سر جزیره مالدیناس/فالکلند، عدم پذیرش دعوت ملکه انگلیس، عدم پذیرش جایزه از آمریکا، تأکید بر ارزشمندی جنوب در برابر شمال که یادآور زادگاه او بوده و در عین حال تضاد میان جنوب با غرب/شمال را نیز تداعی می‌گرداند، از این شمار است. تأکید بر مکتب فوتبال شاعرانه آمریکای جنوبی، تقابل با نظام سرمایه‌داری، پیوستن به بارسولونا با تأکید بر ارجح بودن جنوب بر شمال، پیوند میان او و مسیحیت در آرژانتین و ناپلی و تاسیس کلیسای مارادونا را در این بیان گفتمانی می‌باید مورد تأکید قرار داد (Garrido 2021). معرفی او به‌عنوان پسر خدا برای مردم آرژانتین، نمونه‌هایی مهم از ابعاد بینامتنی و بیناآیینی اسطوره مارادونا است که جایگاه مهم و گفتمانی این اسطوره قدرتمند در جهان مدرن و معاصر را نشان می‌دهد (تصویر ۲). این اسطوره با استفاده از اصطلاحات گی (Gee 2011a, 2011b) یک کلان روایت را خلق می‌کند و در این مسیر با گفتمان‌های دیگری چون گفتمان مارکسیستی کوبا و... ترکیب می‌شود.

۹. نتیجه‌گیری

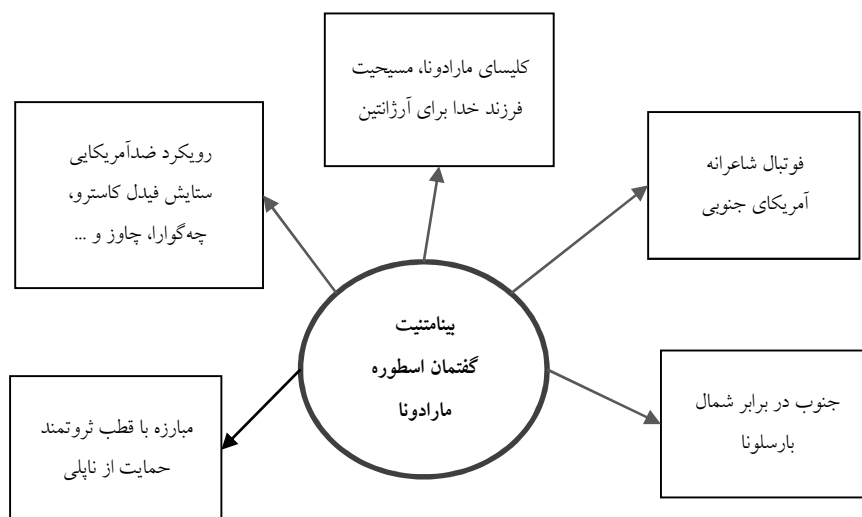
همچنان که در مدل‌های کلاسیک آستانگی مشاهده می‌شود، میان تجربه فقر و ضدساختارگرایی و کنش آستانه‌ای پیوندی عمیق وجود دارد که نمونه آن را ترنر؛ فرانسیس

و گاندی می‌داند (Turner 2009: 133). ویژگی و کارکرد آستانگی چون کارناوالسک و عنصر هویتی وابسته به آن، برابری و برابری‌خواهی است. تجربه زیسته نابرخورداری و نابرابری، مارادونا را در پیوند با فضای فوتبال که در آن صحنه بازی (پیشابازی، بازی و پسابازی) و هواداری، موقعیتی آستانه‌ای و ضدساختاری را به‌وجود می‌آورد، به شخصیتی که نماد کنش آستانه‌ای و طغیانی است، مبدل ساخت. بر این مبنای آستانگی بخشی از تجربه زیسته مارادونا در سایه تمایل به ارزش‌هایی چون برابری‌خواهی و ضدساختارگرایی شد. تجارب دوران کودکی، نوجوانی و جوانی او در عین حال در برخورد با ساختار مسلطی قابل ترسیم و تعریف است که در آن کشورهایی چون ایالات متحده و انگلیس برای مردم آرژانتین تجربه‌ای تلخ را رقم زدند، نخستین با حمایت از نظامیان آرژانتین و دولت نظامی این کشور (۱۹۸۳-۱۹۷۶) و دیگری با اشغال جزیره مالویناس/فالکلند. از سوی دیگر مارادونا متعلق به مکتب شاعرانه فوتبال در آمریکای جنوبی است که قابل تعریف در ابعاد چگونگی خودجوش بودن، هیجانی و احساسی بودن، تقابل با نتیجه‌گرایی و غیره است. به بیان دیگر، همانگونه که آمریکای جنوبی در تفسیری برآمده از ارزش‌های فرهنگی و تمدنی، رمان واقع‌گرای غربی را به رئالیسم جادویی تبدیل ساخت، در عرصه فوتبال هم کشورهای چون برزیل، آرژانتین و اروگوئه، این پدیده آلمانی-انگلیسی را از یک بازی صرفاً عقلانی به یک بازی شاعرانه و نمایشی بدل ساختند. بدین ترتیب بعد آستانه‌ای اسطوره مارادونا در پیوند با فوتبال که امر کارناوالی-آستانه‌ای را دائمی می‌سازد، در او تداوم یافت. بر این مبنای اسطوره شخصیت مارادونا در شورش‌های پی‌درپی او و طغیان دائم بر علیه قواعد، روابط، و روایت‌های مسلط شکل گرفت. این کنش او یادآور مهارت بی‌نظیر او در دریبل مدافعان حریف و بهم‌ریختن نظم دفاعی تیم‌های حریف است. کنش یک مهاجم به‌هم ریختن نظم دفاعی تیم حریف است و این کنش را به زبان انسان‌شناسی می‌توان یک کنش آستانه‌ای تعریف کرد. او به ویژه در دوره آخر حیات کوتاه خویش، ویژگی‌های آستانه‌ای و مخالف‌خوان خود را در دنیای سیاست بازتولید نمود. چپ بودن یا مخالف‌خوانی برای مارادونا یک میراث ورزشی برآمده از فوتبال خیابانی و آستانه‌ای، مکتب فکری و سیاسی آمریکای جنوبی که ضد استعماری و سرمایه‌داری بود، و یک میراث تمدنی و فرهنگی که فوتبال شاعرانه آمریکای جنوبی را از فوتبال نثرگونه اروپا جدا می‌نمود، بوده است. بدین ترتیب او تنها در فوتبال «چپ» نبود که در دنیای سیاست هم هوادار «چپ‌ها» بود. تجربه زیسته مارادونا او را به جهان آستانه‌ای تا آخر عمرش پیوند زد. معادل سیاسی جهان

آستانه‌ای را می‌توان چپ دانست که به‌طور دائم در حال انتقاد از وضع موجود و مستقر است. این امر در فرهنگ ایرانی با توجه به وارونه بودن کنش‌های ضدهنجاری دنیای افسانه قابل فهم است. جالب است که مارادونا یک مهاجم هم چپ پا بود. مارادونا برخلاف برخی ستاره‌های دیگر آمریکای جنوبی، پذیرای روابط و روایت‌های قدرت مسلط نبود. او خود را تبدیل به الگوی آرمانی گروه‌های ستاره در وارونه‌سازی نظم‌های مستقر، روایت‌های مسلط از قدرت و ارزش‌های سلسله مراتبی و ضدبرابری در جهان ساخت.

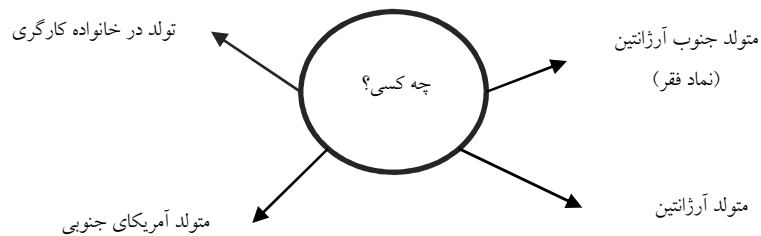

تصویر ۱

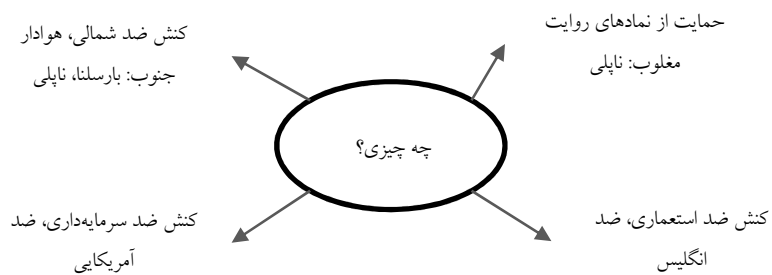
تصویر ۲

عنصر Who در گفتمان اسطوره مارادونا (چه کسی)

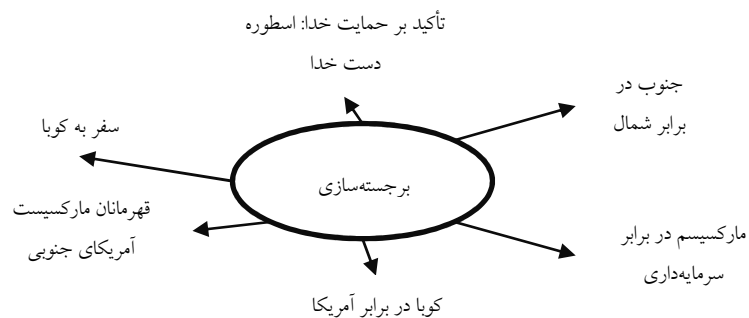
تصویر ۳

عنصر What در گفتمان اسطوره مارادونا، (چه چیزی؟)

تصویر ۴

برجسته‌سازی گفتمان اسطوره مارادونا

تصویر ۵

پی‌نوشت

۱. برای مثال در بازی کیمدی، کارت مارادونا از بالاترین نمرات است و این امر بیانگر آن است که او همچنان به عنوان یک ستاره زنده در فوتبال محسوب می‌شود و این امر در مقایسه امتیاز کارت او با دیگر ستارگان فوتبال نظیر رونالدو مشخص می‌شود. برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به <https://www.aparat.com/v/c08g738>

کتاب‌نامه

- امیریان، داود (۱۳۸۷)، *ترکش‌های ولگرد*، تهران: بنیاد شهید و امور ایثارگران، معاونت پژوهش و ارتباطات فرهنگی، نشر شاهد.
- اقتصادی‌نیا، ساناز (۱۴۰۱)، *دست‌خدا؛ مارادونا*، تهران: نشر نی.
- بلانچارد، کنдал (۱۳۸۷)، *مقدمه‌ای بر مردم‌شناسی ورزش*، ترجمه علیرضا حسن‌زاده و حمیدرضا قربانی، تهران: افکار.
- بهار، مهرداد. (۱۳۹۷). *پژوهشی در اساطیر ایران*. آگه.
- بهرامی، علی اصغر، (۱۳۹۹)، *اساطیر خاورمیانه*، تهران: روشنگران و مطالعات زنان.
- بهمنی، امیر (۱۳۸۲)، *افسانه‌ای به نام مارادونا: سرگذشت پرماجرایی بزرگترین استعداد نابغه فوتبال دنیا*، سندج: امیر بهمنی.
- بیرانوند، مهدی (۱۴۰۱)، *مارادونا چه‌گوارای فوتبال*، تهران: انتشارات امتیاز.
- توکلی، بهرام (۱۳۹۴)، *من دیه‌گو م، تهیه‌کننده: جواد نوروزبیگی*.
- حاجی حسینی، احمدرضا (۱۳۹۸)، *اسطوره فوتبال: دیگو آرماندو مارادونا*، تهران: فرتاب.
- حسن‌زاده، علیرضا، (۱۳۸۱)، *افسانه زندگان: بیست و سه گفتار در بررسی مردم‌شناختی: قصه‌های عامیانه ایران*، تهران: بقیه، باز.
- حسن‌زاده، علیرضا، (۱۳۸۳)، «فوتبال بازتعریفی پویا از هویت ایرانی»، *نامه پژوهشگاه میراث فرهنگی*، شماره ۸، صص ۵۲-۳۷.
- حسن‌زاده، علیرضا، (۱۳۹۵) *کودکان و جهان افسانه*، تهران: افکار
- حسن‌زاده، علیرضا، (۱۴۰۳ الف)، *کودکان و قصه‌های پریان*، تهران: چتر فیروزه.
- حسن‌زاده، علیرضا، (۱۴۰۳ ب)، *مارادونا محاکمه می‌شود: رویا زنجیر شدنی نیست*، تهران: روزنه.
- حسن‌زاده، علیرضا و عسکری خانقاه، اصغر (۱۳۸۱) «فوتبال و فردیت فرهنگ‌ها»، *نامه علوم اجتماعی*، شماره ۱۹، صص ۱۰۵-۱۲۴.
- حسن‌زاده، علیرضا، و قندهاری، پردیس (۱۳۸۳). «زن، آیین و خاطره»، *ماهنامه نافه*، شماره ۲۰، ۴۹-۵۳.

صاحب‌دوست، سعید (۱۴۰۰)، *امپراطور فوتبال: بازخوانی هنرهای ناب فوتبالی دیه‌گو مارادونا و مقایسه فنی ایشان با سایر اسطوره‌ها جهان فوتبال نظیر، پله، مسی و دیگران*، قم: یادگار اندیشه.

- Alabarces, P., & Graciela, R. M. (1999). *Football and fatherland: The crisis of national representation in Argentinian soccer*. In: Gerry, P, T Finn and Richard Ciulianotti (eds.) *Football Culture: Local Cotest, Global Cisions*. London: Routledge, Frank Cass Publisher, pp. 118-133.
- Alegi, Peter (2004) *Laduma: Soccer, Politics ad Society in South Africa*, Scottsville: University of KwaZulu-Natal.
- Alegi, Peter (2010) *African Soccerscapes, How a Continent Changed the World's Game*, USA: Ohio University Center for International Studies, Ohio Univesity Press.
- Andes, Linda (1998) *Growing Up Punk: Meaning and Commitment Careers in a Contemporary Youth Subculture*. In: Jonathan, S, Epstein (ed.) *Youth Culture, Identity i a Postmodern World*, Malden, Ma: Blachwell, pp. 212-231.
- Archetti, Edurado, P. (1999) *Masculiities: Football, Palo and Tango in Argentina*, New York, Oxfors: Berg.
- Al-Arian, A. (Ed.). (2022). *Football in the Middle East: State, Society, and the Beautiful Game*. Oxford University Press.
- Armstrong, G. (1999) *football culture and identity*, UK: Palgrave Macmillan.
- Armstrong, G. (2003). *Football hooligans: knowing the score*, Berg Publisher.
- Armstrong, G. And Richard Giulianotti (2004) *Drama, Field and Metaphors: An Introduction to Fottbal*. In: Gary Armstrong and Richard Giulianotti (eds.) *Footbal in Africa, Coflict, Conciliation and Community*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp 1-27.
- Bakhtin, Mikhail. M (1981) *The Dialogic Imagination, Four Essays*. Edited by Michael Holquist. Translated by Caryl Emerson and Michael Holquist. USA: The Uiversity of Texas Press.
- Bakhtin, Mikhail. M (1984a) *Rabelais and Hits World*. Translated by Helene Iswolsky. USA: Indiaa University Press.
- Bakhtin, Mikhail. M (1984b) *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Translated by C. Emerson, UK: Manchester University Press.
- Bakhtin, Mikhail. M, Michael Holquist, Caryl Emerson (1986) *Speech Genres and Other Late Essays*. USA: Uiversity of Texas Press.
- Bakhtin, Mikhail. M (2005) *The Grotesque Image of the Body and its Sources*, In: Fraser, Mariam and Monica Greco (eds.) *The Body*, Routledge andnew York: pp. 92-95.
- Balague, G. (2022). *Maradona: The Boy. The Rebel. The God*.
- Balandier, G (1970) *Political Anthropology*. Translated by A. M. S. Smith. New York: Pantheon.
- Ball, Philip (2022). *The Modern Myths: Adventures in the Machinery of the Popular Imagination*. The University Chicago Press.

- Beasley-Murray, Tim (2007) *Mikhail Bakhtin and Walter Benjamin, Experience and Form*. London: Palgrave Macmillan.
- Bermange, Benedict (2022), *The Greatest of their Time Paperback*, Pen & Sword Books.
- Beven, David, (2023) *Modern Myth*, Brill.
- Blanchard, Kendal (1995) *Anthropology of Sport, an Introduction*, USA: Praeger.
- Bond, D. S. (2019). *Living myth: Personal meaning as a way of life*. Shambhala Publications.
- Bourdieu, Pierre (1991) *Sport and Social Class*. In: Chandra and Micheal Schudso (eds.), *Rethinking of Popular Culture: Contemporary Perspective in Cultural Studies*. USA: University of California Press, pp. 398-404.
- Bourdieu, Pierre (2001) *How Can One Be a Sports Fan?* In: Simon During (ed.) *The Cultural Studies Reader*. London and New York: Routledge, 99. 427- 440.
- Bownas, J. L. (2017). *Myth of the Modern Hero: Changing Perceptions of Heroism*. Liverpool University Press.
- Brandt, C. And Hertel, F. And Huddleston, S. (2017), *Football fans Rivalry and cooperation*, NY: Routledge.
- Brescia, Pablo and Paz, Mariano (2023), *Diego Maradona: A Socio-Cultural Study*, Taylor & Francis.
- Bromberger, C (1995) "Football as World-View and AS Ritual", *French Cultural Studies* Vol. 6 No. 18, pp. 293-311.
- Bromberger, C (1998) *A third Half for Iranian Football*. *Le Monde diplomatique*, 64 (April), p. 63.
- Bromberger, C (2010) *Sport, Football and Masculine Identity: The Stadium as a Window onto Gender Construction*. In: Sybille Frank and Silke Steets (eds.) *Stadium Worlds, Football, Space and the Built Environment*. USA and Canada, UK: Routledge, Taylor and Francis, pp. 181-194.
- Bromberger, C (2020) "Football and the authoritarian regime in Iran", *Soccer and Society*, 2020, 21 (6), pp.692-698.
- Brownell, Susan (1995) *Training the Body for China: Sport in the Moral Order of the People's Republic*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Burlamaqui, Luiz (2023), *The Making of a Global FIFA: cold war politics and the rise of João Havelange to the FIFA presidency, 1950–1974*, translated by John Ellis-Guardiola, Berlin, De Gruyter Oldenbourg.
- Burns, J. (1997). *Hand of God: The Life of Diego Maradona*, Bloomsbury.
- Burns, J. (2011). *Maradona: The Hand of God*. A & C Black.
- Burns, J. (2021). *Maradona: The Hand of God*. Bloomsbury.
- Caioli, L. (2014). *Neymar–2015 Updated Edition: The Making of the World's Greatest New Number 10*. Icon Books Ltd.
- Loland, Sigmund (2017). Normative Theories of Sport, in Caplan, A. L., & Parent, B. (Eds.). (2017). *The Ethics of Sport: essential readings*. Oxford University Press, pp. 6-18.

- Chehabi, H. (1999) *Football*. In: E. Yarshater (ed.) *Encyclopedia Iranica* [Online]. Available on: www.iranicaonline.org.
- Conn, D. (2017). *The Fall of the House of Fifa: How the world of football became corrupt*. Random House.
- Crook, Larry (2005) *Brazilia Music, Northeastern Traditions and The Hearbeat of a Modern Natio*. Vol, 1, Santa Barbara, California: ABC-CLIO.
- Curi, M. (Ed.). (2015). *Soccer in Brazil*. Routledge.
- Da Matta Roberto (1991) *Carival, Rogues, ad Heroes: An Interpretatio of the Brazilian Dilemma*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Dal Lago, Alessandro and Rocco De Biasi (1994) *Italian Football Fans: Culture and Organization*. In: Richard Giulianotti, Norman Bonney and Mike Hepworth (eds.) *Football, Violece and Social Identity*. London: Routledge, pp. 71-86.
- Davie, Grace (1993) *You'll Never Walk Alone, The Anfield Pilgrimage*. In: Ian Reader and Tony Walter (eds.) *Pilgrimage in Popular Culture*. Basingstoke, London: Macmillan, pp. 201-219.
- Delgado, F. (2003) "The Fusing of Sport and Politics: Media Construction of US Versus Iran at France 98". *Journal of Sport and Social Issues* Vol. 27, No. 3, pp. 293-307.
- Duke, V., & Crolley, L. (1996). *Football, nationality and the state*. Routledge.
- Dunn, R. G. (2008). *Identifying consumption: Subjects and objects in consumer society*. Temple University Press.
- Farrell, Thomas, J. (1995) *Introduction: Bakhtin, Liminality and Medieval Literature*. In: Thomas, J. Farrell (ed.) *Bakhtin and Medieval Voices*. USA: Uiversity Press of Florida, pp. 1-14.
- Fava, C. (2021). *The Silenced*. Polaris.
- Finchelstein, F. (2014). *The ideological origins of the dirty war: Fascism, populism, and dictatorship in twentieth century Argentina*. Oxford University Press.
- Finn, Gerry. P. T., and Richard Giulianotti (1998) *Scottish Fans, not Eglish Hooligans: Scots, Scottishness and Scottish Football*. In: Adam Brown (ed.) *Fanatics!: Power, Identity and Fandom in Football*. NY: Routledge, pp. 189-202.
- Finn, Gerry. P. T., and Richard Giulianotti (2013). *Football culture: local conflicts, global visions*. Routledge.
- Fontes, P. R. R., & de Hollanda, B. B. B. (Eds.). (2014). *The country of football: Politics, culture & the beautiful game in Brazil*. Hurst & Company.
- Fozooni, B. (2004) "Religion, Politics and Class: Conflict and Contestation in the Development of Football in Iran". *Soccer and Society*, Vol. 5, pp. 356-370.
- Free, Marcus ad John Hughson (Mary Immaculate Coll, U Limerick, Irland) (2003) "Settling Accounts with Hooligans: Gender Blindness in Football Supporter Subculture Research". *Men and Masculinities*, Vol. 6, pp 136-155.
- Frosdick, S., Chalmers, J., & Marsh, P. (2013). *Football hooliganism*. Routldge.

- Gakonge, L. (2023). *Diego Maradona's secret chapel in Naples*. EL PAÍS. Available at: <https://english.elpais.com/sports/2023-10-03/diego-maradonas-secret-chapel-in-naples.html>.
- Gardiner, Simon et al. (2006) *Sport Law*. UK: Cavendish Publishing.
- Garland, J., & Rowe, M. (2001). *Racism and anti-racism in football*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Garrido, E. (2021). *Church celebrating 'religion of soccer legend Maradona opens in Mexico*. NBC NEWS. Available at: <https://www.nbcnews.com/news/latino/church-celebrating-religion-soccer-legend-maradona-opens-mexico-rcna1444>
- Gee, J. P. (2010). *How to do discourse analysis: A toolkit: A toolkit*. Routledge.
- Gee, J. P. (2014). *An introduction to discourse analysis: Theory and method*. Routledge.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. USA, New York, NY: Basic Books.
- Gennep, Arnold Van (2004), *The Rite of Passage*, London: Routledge.
- Gerhardt, Marcus (2002) *Sport and Civil Society in Iran*, in Eric Hooglund (ed), *Twenty Years of Islamic Revolution. Political and Social Transition in Iran since 1979*. USA: Syracuse University Press, pp. 36-55
- Gems, Gerald R, and Linda J, Borish, Gertrus Pfister (2008) *Sports in American History: From Colonization to Globalization*. USA: Human Kinetics.
- Gibbons, T. (2014). *English national identity and football fan culture: Who are ya?*. Routledge.
- Giglio, S. S. And Porni, M. W. (2020) *Football and Social Sciences in Brazil*, Springer.
- Giulianotti, R., Bonney, N., Hepworth, M., & Russell, G. W. (1994). *Football, violence and social identity*, Routledge.
- Giulianotti, Richard (1994) *Social Identity and Public Order: Political and Academic Discourses of Football Violence*. In: Richard Giulianotti, N. Bonney and M Hepworth (eds.), *Football, Violence and Social Identity*. London: Routledge, pp. 10-36.
- Giulianotti, Richard (1995a) "Football and the Politics of Carnival". *International Reviewer for the Sociology of Sport*, 30 (2), pp 191-224.
- Giulianotti, Richard (1995b) "Sport, Identity and Globalization: Reflections on Recent Contributions to an Expanding Debate", *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. 30, pp. 440-454.
- Giulianotti, Richard (1996a) "Back to the Future: an Ethnography of Ireland's Football Fans at 1994 World Cup Finals in the USA", *International Review for the Sociology of Sport*, Vol 31, pp. 324-344.
- Giulianotti, Richard (1996b) *A Sociology of Scottish Football Fan Culture*. Scotland: University of Aberdeen.
- Giulianotti, Richard (2002) "Supporters, Followers, Fans, and Flaneurs: A Taxonomy of Spectator Identities in World Football". *Journal of Sport and Social Issues*, Vol. 26, No. 1, pp 25-46.

- Giulianotti, Richard (2005) "Towards a Critical Anthropology of Voice, the Politics and Poets of Popular Culture, Scotland and Football". *Critique of Anthropology*, Vol. 25, pp. 339-359.
- Gluckman, M. (1952) *Rituals of Rebellion in South East Africa*. UK Manchester: Manchester University Press.
- Gluckman, M. ([1955] 1973) *The Judicial Process Among the Barotse of Northern Rhodesia (Zambia)*. UK: Manchester University Press.
- Gluckman, M. ([1962] 1975) *Les rites de Passage*. In: M. Gluckman (ed.) *Essay on the Ritual of Social Relations*, UK: Manchester University Press, pp. 1-52.
- Gluckman, M. (1965) *Politics, Law and Ritual in Tribal Society*. Oxford Basil Blackwell.
- Gluckman, M. (1974) *African Traditional Law in Historical Perspective*. The British Academy, Oxford University Press.
- Gluckman, M. (1984) *Politics, Law and Ritual in Tribal Society*. Oxford Basil Blackwell.
- Gluckman, M. (1991) *Custom and Conflict in Africa: UK*, Oxford: Blackwell.
- Goethe, Johann Wolfgang Von (1992) *Italian Journey 1786-1788*. Penguin Book.
- Guapo, M. (2022). *On The Threshold*. Conceito Atual.
- Güell Ampuero, C. (2006). *The Failure of Catalanist Opposition to Franco, 1939-1950*, Llibres Capra, Barcelona, Spain.
- Hans, A. and Myhre, S (2008) *Youth and Subculture as Creative Force: Creating New Spaces for Radical Youth Work*, Canada: University of Toronto Press.
- Hassanzadeh, Alireza (2013), *Rituality and normativity: An anthropological study of public space, collective rituals and normative orders in Iran from 1848 to 2011*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Hassanzadeh, Alireza (2012) "Liminality as Normative Disorder: Cultural Anthropological Redefinition of Normative Orders". *International Journal of the Humanities*, Vol. 9, Issue 11. Pp. 205-218.
- Hassanzadeh, Alireza (2014). "The Inter-normativity and Upward Liminality". *The International Journal of Interdisciplinary Cultural Studies*, 8(3), 13.
- Hassanzadeh, Alireza (2018). Visuality of Death in Iran: The Public Image of Iranian Women as the Mirror of Social-Cultural Change. *The International Journal of Interdisciplinary Cultural Studies*, 13(2), 1.
- Hassanzadeh, Alireza (2019). "Iranian women, inside or outside of the stadium? An anthropological study on female representation of national identity in Iran". *Journal of Sociology of Social Institution* (English Article), 5(12): pp. 73-100
- Hassanzadeh, A., & Karimi, S. (2010). "The Formation of Non-state Normative Orders and the Rituals Pilgrimage". *International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 5(3).
- Hebdige, Dick (2001) *The Function of subculture*. In: *Simo During* (ed.) *The Culture Studies Reader*. London and New York: Routledge, pp. 441-450.

- Heinrich, Arthure (2003) "The 1954 Soccer World Cup and The Federal Republic of Gemany's Self-Discovery". *Amercian Behavior Scientist*, Vol. 46, pp. 1491-1505.
- de Hollanda, B. B. B. (2020). *In the land of "football-art": football books, national identity and the building of imagined communities in modern Brazil*. Papeles del CEIC, (1), 2.
- Hughson, John (1998) "Soccer Support and Social Identity: Finding the Thirdspace". *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. 33, No. 4, pp. 403-409.
- Hauser, Michael (2010) *Traditional Inuit Songs from the Thule Area*, Vol. 1, Demark: Museum Tusculanum Press.
- Ingham, Alan, G. And McDonald, Mary C. (2003) *Sport and Community/ Communitas*. In: Ralph C. Wilcox, David L, Andrews, Robert Pitter and Richard L, Irwin (eds.) *Sporting Dystopias: The Marking and Meaning of Urban Sport Culture*. USA: State University of New York Press, pp. 17-34.
- Jacobson, Beth (2003) "The Social Psychology of Creation of a Sport Fan Identity: a Theoretical Review of The Litrerature". *Athletic Ininside*, Vol. 5, No. 2, pp. 1-14.
- Jensen, J. (1992). *Fandom as Pathology: The Consequences of Characterization*. In *The Adoring Audience: Fan Culture and Popular Media*. Lodon and New York: Routledge. Pp 9-27.
- Jesor, R., & Jesor, S. L. (1977). *Problem behavior and psychosocial development, A Longitudinnal Story of Youth*. New York: Academic Press.
- Jinxia, Dong (2003) *Women, Sport and Society in modern China: Holding up More Thams Half the Sky, UK and USA*: Routeldge, Frank Cass Publishers.
- Kapadia, Asif (2019), *Diego Maradona*, Production companies: On the Corner.
- Keim, M. (2003). *Nation Building at Play: Sport as a tool for social integration in Post-Apartheid South Africa* (Vol. 4). Meyer & Meyer Verlag.
- Kingston, A, J. (2023). *Football Gods: Pelé, Maradona, Ronaldo & Messi*. Pastor Publishing Ltd.
- Kittleson, R. (2014). *The country of football: soccer and the making of modern Brazil* (Vol. 2). Univ of California Press.
- Koonyaditse, A. (2010). *The politics of South African football*. African Books Collective.
- Koushkie Jahromi, Maryam (2011) *Physical Activities and Sport for Women in Iran*. In: Tansin Ben and Gerturd Pfister and Haiffa Jawad (eds.) *Muslim Women and Sport*. London and New York: Rouledge, pp. 109-124.
- Kovač, U. (2022). *The Precarity of Masculinity: Football, Pentecostalism, and Transnational Aspirations in Cameroon*. Berghahn Books.
- Kraba, M. (2010). *The Story has been told*. Xlibris Corporation.
- Kuhn, G. (2011). *Soccer vs. the state: Tackling football and radical politics*. USA, Oakland CA: PM Press.
- Kusturica, Emir (2008), *Maradona*, Production companies: Pentegrama Films.
- Lever, J. (1969). "Soccer: Opium of the Brazilian people". *Trans-action*, Vol. 1,2, pp. 36-43.

- Lever, J. (1983) *Soccer Madness: Brazil's Passion For the World's Most Popular Sport*. Prospect Heights, IL: Waveland Press, INC.
- Lisińska, M. (2019). *Argentine Foreign Policy during the Military Dictatorship, 1976–1983: Between a Nationalist and Pragmatic Approach*. Springer.
- Loland, S. (2004). "Normative Theories of Sport: A Critical Review". *Journal of the Philosophy of Sport*, 31(2), 111–121.
- Macleay, I. (2019). *The Biography of a Manchester United Legend*, OLE.
- Magoulick, M. J. (2022). *The Goddess Myth in Contemporary Literature and Popular Culture: A Feminist Critique*. Univ. Press of Mississippi.
- Maradona, D., & Arcucci, D. (2017). *Touched by God: How We Won the Mexico'86 World Cup*. Penguin.
- Maradona, D., Arcucci, D., & Bialo, E. C. (2011). *Maradona: The autobiography of soccer's greatest and most controversial star*. Skyhorse Publishing Inc..
- Maradona, D., Arcucci, D., & Bialo, E. C. (2005). *El Diego: The Autobiography*. Yellow Jersey Press
- Mason, T. (1995). *Passion of the people?: Football in South America*. Verso.
- Mauss, M. (1998). *Marcel Mauss: a centenary tribute*, James, W and Allen, N. J, (eds.) Berghahn Books.
- Mercau, E. (2019). *The Falklands War: an imperial history*. Cambridge University Press.
- Mookherji, K. (2022). *Jorge Rafael Videla: A Biography of a Controversial Argentine Military Leader*. Prabhat Prakashan.
- Mootz III, F. J., & Taylor, G. H. (Eds.). (2011). *Gadamer and Ricoeur: Critical horizons for contemporary hermeneutics*. A&C Black.
- Nosal, P., Kossakowski, R., & Woźniak, W. (Eds.). (2024). *Football, Fandom and Collective Memory: Global Perspectives*. Taylor & Francis.
- Orton, M. (2023). *The Age of Social and Footballing Revolution 1959–1976*. In *Football and National Identity in Twentieth-Century Argentina: La Nuestra* (pp. 169-207). Cham: Springer International Publishing.
- Orwell, George (2023). *Homage to Catalonia*, E-Kitap Projesi & Cheapest Books.
- Paradiso, E. (2024). *Football, Power, and Politics in Argentina*. Taylor & Francis.
- Pfister, G. (2005). *Women and sport in Iran: Keeping goal in the hijab?*. In I. Hartman and G. Pfister (eds.) *Sport and Women, Social Issues in International Perspective*. London, New York: Routledge, pp. 207-223.
- Reynolds, R. (1994). *Super heroes: A modern mythology*. Univ. Press of Mississippi.
- Roversi, A. (1994). *The birth of the 'Ultras': The rise of football hooliganism in Italy*. In Richard Giulianotti and John Williams (eds.) *Games without frontiers: Football, Identity and Modernity*. Aldershot, England: Arena, Ashgate Publishig, pp 359-380.
- Sampson, Philip (2000), *six Modern Myths challenging Christian faith*, Inter-Varisity.

- Sewpaul, Vishanthie (2009) "On National Identity, Nationalism and Soccer 2010: Should Social Work be Concerned?" *International Social Work*, Vol, 52, NO, 2, pp 143-153.
- Shahabi, Mahmood (2006) *Youth Subcultures in Post Revolutionary Iran: An Alternative Reading*. In: Pam Nilan and Carles Feixa (eds.) *Global Youth? Hybrid Identities, Plural Worlds*. UK, New York Canada: Routledge, Taylor & Francis, pp. 111-129.
- Solis, Jose. (2019). "Welcome to the Church of Diego Maradona", *America: The Jesuit Review*, Nov. 15, 2019. www.americanmagazine.org/arts-culture/2019/11/15/wel-come-church-diego-maradona.
- Squires, D. (2017). *The Illustrated History of Football: Hall of Fame*, Random House.
- Stanford, B. D. And Stanford, G. (1972), *Myth and modern man*, Pocket Books.
- Stankovic, Peter (2004) "Sport and Nationalism and the Shifting Meaning of Soccer in Slovenia". *Europea Journal of Cultural Studies*, Vol. 7, No. 2, pp 237-253.
- Sugden, J., & Tomlinson, A. (2017). *Football, Corruption and Lies: Revisiting 'Badfellas', the book FIFA tried to ban*. Routledge.
- Szogs, N. (2017). *Football fandom and migration: an ethnography of transnational practices and narratives in Vienna and Istanbul*. Springer.
- Tantam, William (2020), *Ethnography of Football and Masculinities in Jamaica: Letting the Football talk*, Taylor and Francis.
- Thompson, S. (1955). "Myths and folktales". *The Journal of American Folklore*, 68(270), 482-488.
- Tobin, Jeffrey (2011) *Soccer Conspiracies: Maradona the CIA, and the Popular Culture*. In: Ian Stavans (ed.) *Futbol*. Santa Barbara, California: Greenwood, ABC-CLIO, pp 37-56.
- Turner, V. W ([1967] 2010) *Symbols in Ndembu Ritual*, In: A. Erickson, Liam Donat Murphy (eds.) *Readings for a History of Anthropological Theory*, Canada: University of Toronto Press, pp. 322-340.
- Turner, V. W (1968) *Myth and Symbol*. In: David, L. Sills (ed.), *International Encyclopedia of The Social Science*, Vol. 10, New York, pp. 576-582.
- Turner, V. W (1972) *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Turner, V. W (1974) *Dramas, Field and Metaphors: Symbolic Action in Human Society*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Turner, V. W (1986) *Dewey, Dilthey and Deama: An Essay in Anthropology of Experience*. In: Victor. W. Turner and Edward M. Bruner (eds.), *The Anthropology of Experience*. USA: University of Illinois, pp 33-44.
- Turner, V. W (1996) *Schism and Continuity in an African Society: A Study of a Ndembu Village Life*. Oxford and Washington, D. C: Berg.
- Turner, V. W (2009) *The Ritual Process, Structure and Anti Structure*. New Brunswick and London: Aldine Transaction.

- Turner, V., Abrahams, R., & Harris, A. (2017). *The ritual process: Structure and anti-structure*. Routledge.
- Wood, D. (2017). *Football and literature in South America*. Routledge.
- Zaretsky, N. (2021). "Argentina Betrayed: Memory, Mourning, and Accountability by Antonius CGM Robben". *Human Rights Quarterly*, 43(2), 394-398.